

Osmanlı-Türk Psikiyatrisinde Kraepelin

Kraepelin in Ottoman-Turkish Psychiatry

şahap Erkoç¹ , Fatih Artvinli²

¹Uzm. Dr., Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye

²Doç. Dr., Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: ř.E. 0000-0002-1222-2335;
FA.0000-0002-1738-4376

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Fatih Artvinli,

Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: fatihartvinli@gmail.com

Başvuru/Submitted: 18.04.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
03.05.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
03.05.2023

Kabul/Accepted: 03.05.2023

Atıf/Citation: Erkoç, şahap ve Fatih Artvinli. "Osmanlı-Türk Psikiyatrisinde Kraepelin." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 24, 2 (2023): 627-672.
<https://doi.org/10.26650/oba.1285039>

 z

Alman psikiyatrist Emil Kraepelin'in (1856-1926) günümüz psikiyatrisinde ağdaş kavramların oluşturulmasında ve hastalıkların sınıflandırılmasında önemli yeri vardır. Hastalıkların sınıflandırılmasıyla ilgili koymuş olduğu ilkeler, adlandırmalar ve sınıflamalar günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Kraepelin yalnızca Almanya'dan değil dünyanın farklı ülkelerinden pek çok n ropsikiyatristin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Kraepelin'in Osmanlı ve Türkiye psikiyatri tarihinde ise özel bir önemi ve Türkiye'de psikiyatrinin şekillenmesinde ciddi bir etkisi vardır. Osmanlı son döneminden başlayarak, Türkiye'de psikiyatrinin kurumsallaşmasında önemli katkıları olan   farklı kuşaktan hekimler, Kraepelin ekolünde yetişmiş ve bizzat onun yanında çalışma imk nı bulmuştur. Bu makalede Kraepelin'in Osmanlı-Türkiye psikiyatrisine etkisi ve Türkiye'de farklı kuşaklardan psikiyatristlerin Kraepelin ile ilişkileri ve hakkındaki düşünceleri incelenmektedir.

Anahtar sözcükler: Emil Kraepelin, Luigi Mongeri sen., Luigi Mongeri jun., Raşid Tahsin Tuğsavul, Mazhar Osman Uzman, Psikiyatri tarihi

ABSTRACT

Emil Kraepelin (1856-1926), a German psychiatrist, had a significant role in the development of contemporary principles in psychiatry and disease classification. The principles, the nomenclature, and the classifications he devised for diseases are still in use today. Kraepelin was instrumental in the training of many neuropsychiatrists not only in Germany but all over the world. Kraepelin holds a distinctive place in Ottoman-Turkish psychiatric history and had a significant impact on the shaping of psychiatry in Turkey. Starting in the late Ottoman period, three generations of physicians who contributed significantly to the institutionalization of psychiatry in Turkey were taught in Kraepelin's school and had the opportunity to work directly under him. This article investigates Kraepelin's impact on Ottoman-Turkish psychiatry and the relationship between Kraepelin and psychiatrists of different generations in Turkey.

Keywords: Emil Kraepelin, Luigi Mongeri sen., Luigi Mongeri jun., Raşid Tahsin Tuğsavul, Mazhar Osman Uzman, History of psychiatry

Extended Abstract

The article delves into the relationship between Emil Kraepelin (1856-1926), a prominent figure in modern psychiatry, and Ottoman-Turkish psychiatry circles during the late 19th and early 20th centuries. It explores Kraepelin's influence on the development of psychiatric practices and classifications in the Ottoman Empire.

The development of psychiatry in modern Turkey traces back to the mid-19th century, during the period of Tanzimat Reforms (1839-1876), which aimed to modernize the Ottoman State and institutions. Luigi Mongeri senior (1815-1882), known as the Pinel of Constantinople, played a significant role in reforming the Süleymaniye Bimarhanesi, the largest mental asylum in the Ottoman Empire. Mongeri abolished the practice of chaining patients, implemented reforms in patient care, and published statistical data and case studies on insanity. He emphasized the importance of treating mental illness within a medical framework and influenced the perception of insanity and mental hospitals in society. Mongeri later transferred the asylum from Süleymaniye to Toptaşı and prepared the first regulation on mental asylums, which came into effect in 1876.

The first generation of professionally trained neuropsychiatrists in the Ottoman Empire worked at the Süleymaniye and Toptaşı asylums. These physicians, including Luigi Mongeri, Avramino De Castro, and Avni Mahmud, followed the French school of psychiatry and adopted French terminology and classification in their diagnoses. They frequently referenced French psychiatrists like Philippe Pinel, Jean-Étienne Dominique Esquirol, and Bénédict Morel in their work. In the early 20th century, the classification system developed by Régis gained prominence. Until the end of the 19th century, the limited resources on psychiatry and neurology in Turkey heavily relied on the French school.

During the late 19th and early 20th centuries, a Franco-German rivalry emerged in the field of medicine in the Ottoman Empire. Medical school graduates started being sent to Germany, in addition to France, due to the growing interest of the Prussian state and the political response of Wilhelm II to Abdulhamid II's policies. This period witnessed the establishment of psychiatry clinics at the Gülhane Academic Military Hospital and the military medical school Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, which brought in teachers from Austria and Germany. Raşit Tahsin [Tuğsavul] and his student Mazhar Osman [Uzman] played key roles in introducing Emil Kraepelin, a prominent figure in modern psychiatry, to Ottoman-Turkish psychiatry. The historical context allowed Kraepelin's ideas to gain acceptance in the Ottoman Empire.

Emil Kraepelin was a German psychiatrist who played a crucial role in shaping the field of psychiatry of the late 19th century. He emphasized research, observation, and experimentation

in psychiatry, considering it a branch of medical science. Kraepelin focused on investigating the physical causes of mental illnesses and laid the foundation for the modern classification of mental disorders. His major distinction was between “manic-depressive” illness, characterized by affective elements, and “dementia praecox” (later known as schizophrenia), without affective elements. Kraepelin’s classification of mood disorders and his approach to psychiatric diagnosis had a lasting impact on psychiatric thought and clinical practice.

Luigi Mongeri junior established contact with Emil Kraepelin and sent several letters to him from Istanbul, discussing topics such as postpartum madness and seeking guidance on treatment methods. In 1895, Kraepelin visited Istanbul and was guided by Mongeri. Their paths continued to cross, and Kraepelin expressed admiration for Mongeri’s work in improving mental healthcare in the Ottoman Empire. Kraepelin’s influence on Ottoman-Turkish psychiatry was further strengthened through his seminal work, *Psychiatrie: Ein Lehrbuch für Studierende und Ärzte* (4 vols., 1909-1915, *Psychiatry: A Textbook for Students and Physicians*), which was widely translated and read across Europe.

Emil Kraepelin’s influence on Ottoman-Turkish psychiatry was significant during the late 19th and early 20th centuries. His emphasis on research, classification, and a scientific approach to psychiatry resonated with some of the emerging psychiatric practitioners in the Ottoman Empire. Pioneers like Mazhar Osman played a crucial role in introducing and integrating Kraepelin’s concepts into the Ottoman-Turkish psychiatric discourse. They recognized the importance of research, classification, and a scientific approach to psychiatric diagnosis. The impact of Kraepelin’s ideas on Ottoman-Turkish psychiatry was reflected in the publications and research conducted during that period. Many psychiatrists began adopting Kraepelin’s diagnostic categories and classification system. His influence can be observed in the works of prominent Ottoman-Turkish psychiatrists such as Raşid Tahsin and Mazhar Osman. However, it is important to acknowledge that various psychiatric approaches coexisted during this period, and the influence of the French school of psychiatry continued. The development of Ottoman-Turkish psychiatry was shaped by a combination of international influences and local factors, ultimately contributing to the evolution of mental healthcare in modern Turkey.

To conclude, Emil Kraepelin’s impact on Ottoman-Turkish psychiatry during the late 19th and early 20th centuries was profound. His emphasis on research, classification, and a scientific approach resonated with emerging psychiatric practitioners in the Ottoman Empire. Through the work of pioneers like Mazhar Osman, Kraepelin’s ideas were introduced and integrated into the Ottoman-Turkish psychiatric discourse, influencing diagnoses, classifications, and the overall approach to mental healthcare.

Tanışmamızı ve birlikte çalışmamızı sağlayan Dr. ŞEREF ETKER'e

Giriş

Türkiye’de modern anlamda psikiyatrinin ortaya çıkışı ve gelişiminin tarihi, 19. yüzyıl ortalarına uzanmaktadır. Tanzimat Fermanı ile birlikte hızlanan merkezi bürokrasiyi modernleştirerek “tanzim” etme girişimlerinin bir parçası olarak sağlık alanında, sağlık teşkilatlanması ve kurumlarında irili ufaklı adımlar atılmıştır. Bu kapsamda olmak üzere 1840’lı yıllardan itibaren özellikle başkent İstanbul’daki akıl hastalarının durumu ve bimarhanelere yönelik bir iyileştirme ve ıslah çabası gözlemlenmektedir.¹ Osmanlı Devleti’nin en büyük akıl hastanesi olan Süleymaniye Bimarhanesi’nde 1856 yılından başlayarak bimarhanenin Toptaşı’na taşındığı 1873 yılına kadar başhekimliğini yapan Dr. Luigi Mongeri (senior, 1815-1882)² bu dönemde bimarhanenin yönetimi ve hasta bakımına ilişkin önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Ünlü Fransız psikiyatrist (*aliéniste*)³ Philippe Pinel’e⁴ benzetilerek, *İstanbul’un Pinel’i* [Pinel de Constantinople]⁵ ya da *Türklerin Pinel’i* [Pinel de la Turquie]⁶ olarak anılan Mongeri, Süleymaniye Bimarhanesi’nde görev yaptığı dönemde, zincir uygulamasını kaldırmak, hastalara kötü muameleyi ve şiddeti yasaklamak, yiyecek, giyecek, altyapı ve hasta bakımını iyileştirmek gibi bazı reformlar⁷ gerçekleştirmenin

- 1 Fatih Artvinli, *Delilik Siyaset ve Toplum: Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)*, 3. bs. (İstanbul: Telemak Kitap, 2022), 55-59.
- 2 Mongeri’nin biyografisi için bkz. Nimet Taşkıran, “Türkiye Hizmetinde Büyük Bir Hekim, Süleymaniye Bimârhanesinin Son Toptaşı’nın İlk Başhekimisi Louis Mongeri,” *Haseki Tıp Bülteni* 11, 1 (1973): 1-18; Şahap Erkoç ve Fatih Artvinli, “Osmanlı Devleti’nde Modern Psikiyatrinin Öncüsü: Dr. Luigi Mongeri,” *Hayat Sağlık* 4 (2011): 58-61; Fatih Artvinli, “Pinel of Istanbul: Dr Luigi Mongeri (1815–82) and the Birth of Modern Psychiatry in the Ottoman Empire,” *History of Psychiatry* 29, 4 (2018): 424-437.
- 3 Psikiyatri kavramı ilk defa 1808 yılında Alman hekim Johann Christian Reil tarafından kullanılmıştır. Mesleği icra eden hekimlerin psikiyatrist olarak tanımlanmasına ancak on dokuzuncu yüzyıl ortalarında başlamıştır. Yabancılaşma anlamında kullanılan ‘aliénation’ kelimesinin diğer anlamı ‘delilik’ tir (*aliénation mentale*); buradan türetilmiş olan ‘aliéniste’ ise “deli doktoru” ya da ‘delilik uzmanı’dır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca psikiyatri alanında daha çok Fransız geleneği hâkim olduğu için “aliéniste/alienist” ünvanı, “psikiyatrist” yerine kullanılmaya devam etmiştir. Mongeri de dönemi itibarıyla bir ‘aliéniste’ olup bu ünvanı kullanmıştır. 1872 yılında yayımlanan Türkçe tıp sözlüğü *Lugat-ı Tıbb*’da ‘aliénation’ karşılığı ‘cinnet’, ‘aliéné’ karşılığı ‘mecnun,’ ‘aliéniste’ karşılığı ise ‘tabib-i cünun’ kavramları verilmiştir. Şahap Erkoç, Fatih Artvinli, “Yabancılaşmak mı Delirmek mi? Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: Alienation,” *Psikeart* sayı 17 (Eylül-Ekim 2011): 7-11.
- 4 Philippe Pinel (1745-1826) modern psikiyatrinin kurucularından biri olup Fransız Devrimi’nin ardından 1793 yılında Bicêtre Hastanesi’ndeki delilerin zincirlerini çözmekle ünlenmiştir. Pinel, hastaların fiziksel olarak kısıtlanmasını kaldırmasının yanı sıra *moral treatment* olarak adlandırılan, çeşitli ahlaki ve psikolojik tedavileri içeren akımın öncüsüdür. Edward Shorter, *A Historical Dictionary of Psychiatry* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 221.
- 5 Avni Mahmud, *Muhtasar Emraz-ı Akliye* (İstanbul: Ahmed İhsan ve Şurekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1326 / 1910), 28.
- 6 Mazhar Osman Uzman, *Tababet-i Ruhiye* (İstanbul: Kader Basımevi, 3. bs, 1941), 78.
- 7 Erkoç ve Artvinli, *Osmanlı Devleti’nde Modern Psikiyatri*, 60.

yanı sıra, Türkiye’de ilk defa yorumlarıyla birlikte bimarhane istatistiklerini ve deliliğin etiyojisini ve seyrini incelediği vaka analizlerini yayımlamıştır.⁸ Mongeri, bu yazılarında deliliğin tamamen modern tıbbın bir konusu, bimarhanelerin ise birer tedavi kurumu olması gerektiğini savunmuştur.⁹ Görev yaptığı yıllarda, toplum ve bürokrasi düzeyinde delilik ve bimarhanenin algılanışını belli bir ölçüde değiştirmeyi başaran¹⁰ Mongeri’nin psikiyatri tarihi açısından diğer önemi ise 1873 yılında Süleymaniye Bimarhanesi’ni Toptaşı’na nakletmesi ve 1876 yılında yürürlüğe giren Bimarhaneler Nizamnamesi’ni¹¹ kaleme almasıdır.

Osmanlı Devleti’nde mesleki anlamda profesyonelleşmiş ilk kuşak nöropsikiyatristler Süleymaniye ve Toptaşı Bimarhanesi’nde çalışmıştır. Bimarhane başhekimleri Luigi Mongeri, Avramino De Castro¹² ve Avni Mahmud¹³ daha çok Fransız psikiyatri çevrelerini takip ediyor ve teşhislerinde dönemin Fransız terminolojisi ve sınıflandırmalarını kullanıyorlardı.¹⁴ On dokuzuncu yüzyıl için Pinel, Esquirol, Morel en sık başvurulan isimlerdi; yirminci yüzyıl başında ise Régis’in sınıflandırması temel alınıyordu.¹⁵ Özetle, 19. yüzyıl sonlarına kadar Türkiye’de psikiyatri ve nörolojiye ilişkin sınırlı sayıdaki yazılar ve kaynaklar çok büyük ölçüde Fransız ekolünden besleniyordu.

-
- 8 Artvinli, *Delilik Siyaset ve Toplum*, 77. Mongeri’nin kaleme aldığı tıbbi raporlar için ayrıca bkz. Fatih Artvinli, “Osmanlı Devleti’nde Adli Psikiyatri: Dr. Luigi Mongeri’nin Raporları, Tespitleri ve Bir Vaka Örneği,” *Kebikeç* 47 (2019): 233-268.
- 9 Artvinli, “Osmanlı Devleti’nde Adli Psikiyatri,” 244.
- 10 Artvinli, “Pinel of Istanbul,” 434.
- 11 Bimarhaneler Nizamnamesi, çok az bir değişiklik ve uyarlama dışında, Fransa’da 30 Haziran 1838 tarihinde yayınlanan -ve 1990 yılına kadar yürürlükte kalan- Akıl Hastaları Kanunu’nun (Loi des Aliénés) kısaltılmış bir çevirisidir. Fatih Artvinli ve Şeref Etker, “Bimarhaneler ve Mecanin Yönetimi: İki Taslak ve Süregelen Tartışma,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 9, 2 (2013): 5.
- 12 Avram de Castro (1829-1918), İstanbul’da tıp eğitimini tamamladıktan sonra önce Paris ardından İtalya’da üç yıl eğitim görmüştür. Mongeri’nin asistanı olan De Castro, Mongeri’nin ölümünün ardından 1882-1908 yılları arasında Toptaşı Bimarhanesi’nin başhekimliğini yapmıştır. Aynı zamanda La Paix Hastanesi’nin de başhekimisi olmuştur. De Castro hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Artvinli, “Toptaşı Bimarhanesi Sertabibi Dr. Avram de Castro: Bir biyo-bibliyografi,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 13, 2 (2012): 85-97.
- 13 A. De Castro’dan sonra Toptaşı Bimarhanesi’nin başhekimisi olan Avni Mahmud, *Muhtasar Emraz-ı Akliye* başlıklı kitabını yazarken Fransız psikiyatristi Emmanuel Régis’in *Précis de la Psychiatrie* adlı kitabını temel almıştır. Şahap Erkoç, “Türkiye’de Modern Psikiyatrinin Başlangıcı ve Avni Mahmud’un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* Kitabı,” *3P Dergisi* 9, 1(2001):123-126.
- 14 Osmanlı Devleti’nde modern tıp eğitimi 14 Mart 1827’de Tıbhane-i Âmiré ‘nin açılmasıyla başladı ve okul, 1838 yılında Galata Sarayı’na nakledilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını aldı. Mekteb-i Tıbbiye’de (Askeri Tıbbiye) dersler Fransızca idi; 1867 yılında sivil sağlık hizmetlerine yönelik olarak açılan ikinci tıp okulu Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’nin öğretim dili ise Türkçeydi. On dokuzuncu yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti’nde ağırlıklı olarak Fransız tıp terminolojisi kullanıldı. Bu dönemde, akıl hastalıklarının adlandırılması ve sınıflandırılmasında da Fransız ekolünün etkisi egemendi. Fatih Artvinli, “Deliliğin Aynası: Osmanlı’dan Günümüze Ruhsal Bozuklukların Toplumsal ve Tıbbi Sınıflandırması,” *Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama*, ed. Mehmet Eskin, Çiğdem G. Dereboy ve Nuray Karancı (Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2020): 329.
- 15 Şahap Erkoç, “Türkiye’de Modern Psikiyatrinin Başlangıcı ve Avni Mahmud’un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* Kitabı,” *3P Dergisi* 9, 1(2001): 123-126. Ayrıca bkz. Tarık Tuna Gözütök, “İlk Türkçe Psikiyatri Tarihi: Avni Mahmud’un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* Kitabının İlk Bölümü,” *Dört Öge* 7, 14 (2018): 177-210.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında tıp alanında Fransız-Alman rekabeti yaşanmaktaydı. Prusya devletinin Türkiye'ye yönelik ilgisi ve II. Abdülhamit'in Kayser II. Wilhelm'in siyasetine karşılık vermesinin bir sonucu olarak, Tıbbiye'den mezun olan hekimler, Fransa'nın yanı sıra Almanya'ya da gönderilmeye başlanmıştı. Bu dönemde hem Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi'nde hem de Almanya'dan getirilen hocaların öncülüğünde yeniden kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de akliye ve asabiye dersleri yerleşmeye ve fakültenin psikiyatri kliniği oturmaya başlamıştı. Raşit Tahsin ve ardından öğrencisi Mazhar Osman'ın, modern psikiyatrinin önemli isimlerinden biri olan Emil Kraepelin ile tanışması, Kraepelin'in Osmanlı-Türk psikiyatrisine giderek daha fazla nüfuz etmesi, söz konusu tarihsel bağlam içinde mümkün olabilmektedir. Bu makalede Emil Kraepelin'in Osmanlı-Türkiye psikiyatri çevreleriyle ilişkisi, bu ilişkinin seyri ve etkisi, üç kuşak altında sınıflandırılarak incelenecektir.

Emil Krapelin: Psikiyatrye Katkısı ve Mirası

On dokuzuncu yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ruh sağlığı ve sinir hastalıklarıyla uğraşan yeni bir uzman hekim grubu ortaya çıkmaya başladı. Tıp fakültelerinde psikiyatri ve nörolojinin bağımsız dersler olarak verilmesi, akıl hastaneleri dışında üniversitelere bağlı psikiyatri kliniklerinin açılması hızlanır ve bu alanlardaki araştırmalar artar. On sekizinci yüzyıl sonlarında Philippe Pinel ve J.E. Dominique Esquirol ile başlayıp takipçilerinin yayınlarıyla on dokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar devam eden süreçte, akıl hastalıklarına yaklaşımda, kurumları reform girişimlerinde, ruhsal hastalıkları tanımlama, ayırt etme, ve sınıflandırmada Avrupa genelinde ağırlıklı olarak Fransız ekolü egemendi.¹⁶ Yüzyılın sonlarına doğru, Fransız ekolünün ağırlığı azalırken, devlet destekli üniversiteler ve enstitülerde yapılan eğitim ve araştırmalar ile Alman ekolü giderek öne çıkmaya başladı. 1865 yılında Wilhelm Griesinger (1817-1868), hastaların kapatılarak bakım verildiği bir klinik yerine, eğitim ve araştırmanın yapılacağı bir psikiyatri bölümü kurdu. "Akıl hastalıkları, sinir ve beyin hastalıklarıdır" görüşünü savunan ve biyolojik psikiyatrinin ilk dönemdeki öncüsü sayılan Griesinger'in kliniği gibi, pek çok yeni üniversite klinikleri açıldı ve buralarda özellikle beyin incelemeleri yaygınlaştı. 1880'lerden itibaren Almanya, Avusturya ve İsviçre'de beyin anatomisi ve fizyolojisi ile ilgili çalışmalar artarak devam etti.¹⁷ Bu dönemde, beyin ve sinir sistemi üzerinde yoğunlaşan birinci kuşak biyolojik psikiyatri, hastaların bütün yaşamlarıyla değil, belirli kesitiyle ilgilenmekte ve daha çok nörolojik bulgulara odaklanmaktaydı. Çalışmalarıyla psikiyatride "Alman yüzyılı"ni başlatan esas isim ise Emil Kraepelin (1856-1926) oldu.¹⁸

16 Albrecht Hirschmüller, "The Development of Psychiatry and Neurology in the Nineteenth Century," *History of Psychiatry* 10, 40 (1999): 398.

17 Edward Shorter, *A History of Psychiatry From the Era of the Asylum to the Age of the Prozac* (New York: John Wiley&Sons, Inc. 1997), 80.

18 Shorter, *A History of Psychiatry*, 107.

Emil Kraepelin 15 Şubat 1856'da Neustrelitz'de doğdu. 1874'ten 1878'e kadar Leipzig ve Wuerzburg'da tıp eğitimi aldı. Wuerzburg'daki psikiyatri hastanesinde Franz von Rinecker'in (1811-1883) direktörlüğünde misafir öğrenci olarak çalıştı. Profesyonel kariyerine 1878'de Bernhard von Gudden (1824-1886) ile birlikte Münih'teki Bölge Akıl Hastanesi'nde çalışarak başladı ve 1882'ye kadar burada kaldı. Kraepelin daha sonra Paul Flechsig (1847-1929) ve Wilhelm Erb (1840-1921) ile çalışmak üzere Leipzig'e taşındı ve 1883 yılında üniversite öğretim üyeliğine terfi etti. Leipzig'de modern psikolojinin kurucularından ve ilk psikoloji laboratuvarını kuran Wilhelm Wundt (1832-1920) ile ömür boyu sürecek kişisel ve bilimsel ilişkisi başladı. Wundt'un teşvikiyle Kraepelin 27 yaşındayken, *Compendium der Psychiatrie: Zum Gebrauche für Studirende und Aerzte*¹⁹ (4 cilt, 1909-1915, Öğrenciler ve Hekimlerin Kullanımı İçin Psikiyatri Elkitabı) eserini yayınladı ve 1883 yılında yayımlanan bu eser ilerleyen yıllarda genişleyerek, defalarca baskı yapan *Psychiatrie* kitabının temeli oldu.²⁰ Bu eserde temel olarak psikiyatrinin tıp biliminin bir dalı olduğunu ve diğer doğa bilimleri gibi gözlem ve deneylerle araştırma yapması gerektiğini savunan Kraepelin, bir yandan ruhsal hastalıkların fiziksel nedenlerini araştırmaya odaklanırken, diğer yandan ruhsal bozukluklar için modern sınıflandırma sisteminin temellerini atmaya başlıyordu.

Kraepelin çalışmalarını hastaların yaşam öyküleri ve hastalıkların prognozu üzerinde yoğunlaştırarak, tanılar arasında kes(k)in ayrımlar yapmaya girişti. Çoğu daha önce adlandırılmış olan psikiyatrik hastalıkları 13 grupta toplayan Kraepelin'in akıl hastalıklarını sınıflandırmada getirdiği esas yenilik, iki temel ayrımı yapmasıydı. Herhangi bir organik nedene bağlı olmayan ve akıl hastalıklarının büyük bir kısmını oluşturan bölümü önce kendi içinde affektif (duygulanım) içeriği olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırıyordu. Affektif (duygulanım) ögesi içerenler *manik depresif* hastalık, içermeyenler ise *dementia praecox* sayılıyordu. Bu iki temel ayrım, teşhisi oldukça kolaylaştırıyordu. Eğer hastalar durmadan üzüntülü, kederli, yıkık, melankolik ise ya da neşeli, aşırı hareketliyse, yani depresyon ya da mani belirtileri gösteriyorlarsa *manik depresif* olarak sınıflandırılıyor; eğer psikozlarında affektif bir öge yoksa *dementia praecox* sayılıyordu. Manik depresiflerin iyileşmesi mümkündü fakat *dementia praecox* teşhisi konulanlar büyük olasılıkla iyileşmeyecekti.²¹ Kraepelin, vaka geçmişlerini inceleyerek ve belirli bozuklukları tanımlayarak, kişilikteki bireysel farklılıkları ve hastalığın başlangıcındaki hasta yaşını dikkate aldıktan sonra akıl hastalığının ilerleyişinin tahmin edilebileceğini öne sürüyordu. Kraepelin'in *dementia praecox* (daha sonra şizofreni) ile *manik depresif* hastalık arasında yaptığı ayrım, özellikle de duygudurum bozukluklarının sınıflandırılması, kendisinden sonra da psikiyatrik düşünce ve klinik pratikte etkisini sürdürmüştür.²²

19 Emil Kraepelin, *Compendium der Psychiatrie. Zum Gebrauche für Studirende und Aerzte* (Leipzig: A. Abel, 1883).

20 Paul Hoff, "The Kraepelinian Tradition," *Dialogues in Clinical Neuroscience* 17, 1 (2015): 32.

21 Shorter, *A History of Psychiatry*, 107. Eugen Bleuler, hocası Kraepelin'in 'dementia praecox' olarak adlandırdığı hastalık için 1908 yılında 'şizofreni' terimini kullanacaktır.

22 Eric J. Engstrom, Matthias M. Weber, ve Wolfgang Burgmair, "Emil Wilhelm Magnus Georg Kraepelin (1856-

Kraepelin, 1886 yılında bugün Estonya'nın Tartu kentinde bulunan Dorpat Üniversitesi'ne (günümüzde Tartu Üniversitesi) Psikiyatri Profesörü olarak atandı. Dört yıl sonra, Heidelberg Üniversitesi'nde bölüm başkanı oldu ve 1903 yılında Münih Üniversitesi'nde Klinik Psikiyatri profesörü olarak çalışmaya başladı. Kariyerinin ilerleyen dönemlerinde, giderek artan bir şekilde psikiyatridi sosyal politikalar ve halk sağlığıyla ilişkilendiren yazılar yazmaya başladı. İrsal hijyen, öjeni, alkolizm, suç, dejenerasyon ve histeri gibi konulara odaklanan²³ ve aynı zamanda bir sosyal Darwinist olan Kraepelin, psikiyatri biliminin modern uygarlığın zararlı etkilerini hafifletmeye yardımcı olacağına inanıyordu.²⁴ 1917 yılında Alman Psikiyatri Araştırma Enstitüsü'nü (*Deutsche Forschungsanstalt für Psychiatrie*, günümüzde Münih'te bulunan Max Planck Psikiyatri Enstitüsü) kurdu ve bu enstitü bünyesinde patolojik anatomi, serebral korteks histolojisi, beyin lokalizasyonu, genetik, seroloji, metabolizma ve deneysel psikoloji üzerinde çalışan dönemin en yetenekli bilim insanlarını etrafında toplamayı başardı.²⁵ Neredeyse tüm Batı dünyasında örnek alınan, benzerleri kurulan bu enstitü 1920'li yıllarda dünyanın dört bir yanından gelen psikiyatri araştırmacıları için en önemli merkez haline geldi.²⁶ 1926 yılında vefat eden Emil Kraepelin'in düşünceleri ve özellikle, onun kurduğu pratik psikiyatri sınıflandırması, dünyanın farklı yerlerinden gelecek kendisiyle çalışan psikiyatristler aracılığıyla pek çok ülkede varlığını sürdürdü.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Kraepelinci fikirler ve genel olarak nörobiyolojik yaklaşımlar etkisini yitirdi.²⁷ Psikanalizin ve psikodinamik yaklaşımın yükselişi, biyolojik psikiyatridiye yönelik eleştirilerin artması ile bir süre ismi unutulmuş Kraepelin, bu defa A.B.D.'de başka bir tarihsel bağlamda yeniden gündeme geldi. 1960'larda psikodinamik yönelimli Amerikan psikiyatrisinden memnun olmayan ve psikiyatridi yeniden tıbbi köklerine döndürme iddiasıyla ortaya çıkan Eli Robins, Samuel Guze ve George Winokur, neo-Kraepelinciler olarak adlandırıldı.²⁸ DSM-III (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*)'de²⁹

1926),” *The American Journal of Psychiatry* 163, 10 (2006): 1710.

- 23 Eric J. Engstrom, “On the Question of Degeneration by Emil Kraepelin (1908),” *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 392. Ayrıca bkz. Eric J. Engstrom, *Clinical Psychiatry in Imperial Germany: A History of Psychiatric Practice* (Ithaca: Cornell University Press, 2003).
- 24 Engstrom, Weber, ve Burgmair, “Emil Wilhelm Magnus Georg Kraepelin,” 1710.
- 25 Eric J. Engstrom, “Kraepelin, Social Section,” *A History of Clinical Psychiatry: The Origin and History of Psychiatric Disorders*, editörler German E. Berrios ve Roy Porter (London & New Brunswick, NJ: Athlone Press, 1995) içinde, 294.
- 26 Engstrom, Weber, ve Burgmair, “Emil Wilhelm Magnus Georg Kraepelin,” 1710.
- 27 Paul Hoff, “The Kraepelinian Tradition,” *Dialogues in Clinical Neuroscience* 17, 1 (2015): 37.
- 28 James L. Sanders, “A Distinct Language and a Historic Pendulum: The Evolution of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders,” *Archives of Psychiatric Nursing* 25, 6 (2011): 398. St. Louis, Washington Üniversitesi Ekibi olarak da adlandırılan bu grubun, esas amacı ve çözüm önerisi “standart tanı ölçütleri geliştirmek”ti. John Feighner, Eli Robins, Samule B. Guze, Robert A. Woodruff, George Winokur, ve Rodrigo Munoz, “Diagnostic Criteria for Use in Psychiatric Research,” *Archives of General Psychiatry* 26,1 (1972): 57–63.
- 29 DSM-III, Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından hazırlanan DSM'nin (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı) 1980 yılında yayımlanan üçüncü sürümüdür. Daha önce psikanalitik akımın etkisi altında ikinci planan itilen tanı, DSM-III ile birlikte psikiyatridin en önemli alanı haline geldi. Böylelikle medikal model

modern psikiyatrik tanımlar için, Kraepelin'in akıl hastalıklarını sınıflandırma sistemi önemli ölçüde katkıda bulundu.³⁰ Halen düşünceleri ve psikiyatriye yaklaşımı tartışılmaya devam eden Kraepelin'in hayatı ve çalışmaları konusunda uzmanlaşmış tarihçiler, Kraepelin'nin günümüzdeki imajı ile tarihsel Kraepelin'in farklı olduğuna dikkat çekerek, Kraepelin'i "beyin temelli ve katı bir nozolojik yaklaşıma sahip, psikoloji karşıtı görüşleri savunan, biyolojik psikiyatri taraftarı" şeklinde değerlendirmenin indirgemeci bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir.³¹

Şekil 1. Emil Kraepelin (1870–1926). Dorpat'ta Carl Schulz tarafından çekilen portre fotoğrafı. Tartu Üniversitesi Kütüphanesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Kraepelin ile İlk Temas: Oğul Mongeri'nin Mektupları

Türkiye'den Kraepelin ile erken dönemde temas kuran ve birinci kuşak olarak adlandırabileceğimiz iki isim bulunmaktadır: Luigi Mongeri (jun.) ve Raşid Tahsin. Yukarıda kısaca bahsettiğimiz Osmanlı Devleti'nde psikiyatrinin ortaya çıkışında en etkili isim olan Dr. Luigi (Louis) Mongeri (1815-1882)'nin ismini taşıyan ve kendisi gibi psikiyatrist olan oğlu Luigi Mongeri (1869-1912), bilebildiğimiz kadarıyla Kraepelin ile ilk temas kuran Osmanlı hekimidir.

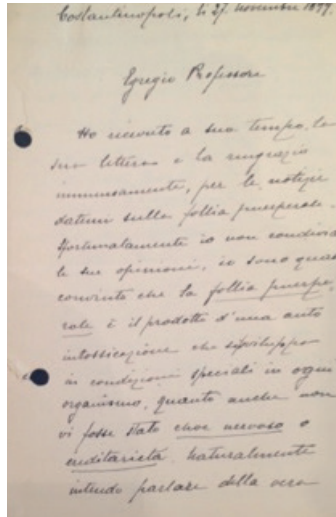
öne çıkarılmış ve ruhsal bozuklukların yalnızca tıbbi hastalıklar olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Soli Sorias, "Bilimsel Devrimler ve yeni Kraepelincilik," *Klinik Psikiyatri Dergisi* 14 (2011): 51-58. Ayrıca bkz. Hannah S. Decker, "How Kraepelinian was Kraepelin? How Kraepelinian are the neo-Kraepelinians? -from Emil Kraepelin to DSM-III," *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 337-360.

30 Ulrich Palm ve Hans-Jürgen Möller, "Reception of Kraepelin's Ideas 1900–1960," *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 65, 4 (2011): 318-325.

31 Eric J. Engstrom ve Kenneth S. Kendler, "Emil Kraepelin: Icon and Reality," *The American Journal of Psychiatry* 172, 12(2015): 1190–1196.

İstanbul'da 12 yıl psikiyatrist olarak, La Paix ve Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi'nde çalışan oğul Mongeri, 1906 yılında Milano'ya taşınmış, burada birkaç yıl özel bir akıl hastanesi olan Dufour Hastanesini yönetmiş ve 1912 yılında vefat etmiştir.³² Klinik yazılarını ve esas eserlerini İtalya'ya döndükten sonra yayımlayan Mongeri'nin³³ Kraepelin ile ilişkisini iki eksenle ele almak mümkündür. Birincisi Mongeri'nin İstanbul'dan Kraepelin'e gönderdiği mektuplar, ikincisi ise bizzat Kraepelin'in İstanbul ziyaretlerinde kendisine rehberlik ve eşlik etmesidir.

Münih'te Max-Planck-Institut für Psychiatrie bünyesinde bulunan Kraepelin Arşivi'nde Luigi Mongeri tarafından Kraepelin'e gönderilen yedi mektup bulunmaktadır.³⁴ Mongeri, 29 Kasım 1893 tarihinde Milano'dan gönderdiği ilk mektupta, Kraepelin'i ziyaret etmek istediğini belirtmekte, önce Paris'e uğrayacağını ve ardından Heidelberg'e gelerek kendisini ve kliniğini görmek için sabırsızlandığını ifade etmektedir.³⁵ Bu ziyaret büyük olasılıkla gerçekleşmiş ve bu ilk tanışmanın ardından ilerleyen yıllarda Mongeri ile Kraepelin'in yolları farklı şekillerde kesişmeye devam etmiştir. Kraepelin, kısa süre sonra 1895 yılında ilk defa İstanbul'u ziyaret ettiğinde kendisine Mongeri rehberlik etmiştir.

Şekil 2. Luigi Mongeri'nin Emil Kraepelin'e gönderdiği 27 Kasım 1899 tarihli mektubu. Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv, Münih.

- 32 "Necrologie." *Archivio Italiano Per Le Malattie Nervose E Mentali, Rivista sperimentale di freniatria e medicina legale delle alienazioni mentali, organo della Società freniatrica italiana* 49 (1912): 279.
- 33 Oğul Mongeri'nin önemli eserlerinden birisi için bkz. L. Mongeri (jun.), *Patologia speciale delle malattie mentali, con sommarie considerazioni medico legali per gli studenti, medici pratici e giuristi* (Milano: U. Hoepli, 1907).
- 34 Max-Planck-Institut für Psychiatrie bünyesinde bulunan Tarih Arşivi'nde Emil Kraepelin'e ait seksiyonda yer alan mektuplar için üst veri künye bilgisi bulunmamaktadır; yalnızca yurtiçi/yurtdışı, gönderen ismine göre dosyalanmıştır.
- 35 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr. Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1893.

Mongeri, İstanbul'dan gönderdiği 1 Kasım 1899 tarihli mektubunda, Kraepelin'e "lohusalık deliliği" üzerine araştırma yaptığını belirterek, bu konuda kendisine cevaplaması için bazı sorular göndermiştir. Doğum sonrası ortaya çıktığını gözlemlediği bu hastalığın etiyojisini, Kraepelin'in kendi tecrübelerinde bu türden vakaları ne oranda gözlemlediğini ve hastalık için nasıl bir tedavi yöntemi belirlediğini sormaktadır.³⁶ Kraepelin, bu mektubu kısa sürede cevaplamış olmalı ki, aynı ayın sonuna doğru 27 Kasım 1899 tarihli mektubunda Mongeri, Kraepelin'e özetle şöyle cevap vermektedir³⁷:

Sayın Profesör,

Mektubunuzu zamanında aldım ve bana doğum sonrası deliliğiyle ilgili verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederim. Maalesef sizinle aynı fikirleri paylaşmıyorum, doğum sonrası deliliğin özel koşullarda her organizmada meydana gelen bir oto-intoksikasyon ürünü olduğunu düşünmüyorum, hatta sinirsel faktörler veya kalıtsallık olmadan bile ortaya çıkabilir. Tabii ki gerçek gebelik deliliği olarak kabul edilebilecek belirtileri olan ve ateşli bir seyir gösteren hastalıkların iyileşme süreci normal seyrinde birkaç hafta içinde gerçekleşir. Ancak doğum sonrası, örneğin bir felç veya daha önce geçirilmiş bir zihinsel hastalığın nüksü gibi durumlarda, artık gerçek bir gebelik deliliği olarak kabul edilemez.

Benim doğanın bulaşıcı olduğuna olan inancım o kadar yüksek ki, bununla ilgili bir örnek ortaya çıkarsa, bu yöntemle (anti-streptokok/anti-streptococcus) tedavi edilir ve harika sonuçlar elde edilir. Ne yazık ki, bu tedaviyi deneyebileceğim örneklerim olmadı ve sonuçları da kesin değil.

Size ve eşinize sevgi dolu selamlarımı kabul ediniz.

Saygılarımla

Mongeri, Kraepelin'in ikinci İstanbul ziyaretinden hemen önce 8 Haziran 1905 tarihli mektubunda, bu defa Kraepelin'in kendisinden istediği bilgi ve sorulara yanıt vermektedir.³⁸ Yedikule'deki Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi'nin akıl hastaları servisinde yöneticilik yaptığını, tedavisi altında yaklaşık 230 erkek ve 110 kadın hasta bulunduğunu, kendisinin göreve başlamasından önceki yıllar hariç, hastaneye girenlerin detaylı kayıtları ve bilgilerine sahip olduğunu belirterek Kraepelin'e bunları sunmanın hem hastane hem kendisi için bir onur olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, De Castro'nun kendisine söylediğine göre, Toptaşı Bimarhanesi'nde kadınları görmek yasak olduğundan sadece erkek bölümünü ziyaret edebileceğini belirterek, bu hastanedeki hastaların geçmişleri konusunda çok az bilgi sahibi olabileceğini hatırlatmaktadır.³⁹

36 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr.Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1899.

37 A.g.belge.

38 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr.Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1905.

39 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr.Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1905. Bu mektubunda Mongeri, ayrıca şu bilgiyi paylaşmaktadır: "Geçenlerde, erken bunama konusunda görüş ayrılığına düştüğümüz Dr. Marandon de Montyel'e bir mektup yazdım. Kendisi, "Dementia praecox, hızlı bir şekilde (aceleyle) demans değildir" diyerek karşı çıktı. Mektubu, ne yazık ki *Annales Médico-Psychologiques* dergisi yayınlamayı reddetti. Bu nedenle İstanbul Tıp Cemiyetinin resmi

Kraepelin'in 1905 yılındaki ikinci ziyaretinde yine kendisine eşlik eden Mongeri, ertesi yılın başında, 31 Ocak 1906 tarihli mektubunda, Floransa'daki psikiyatri hastanesine yaptığı başvuruyu desteklemek için komisyona gönderilmek üzere bir tavsiye mektubu yazmasını rica etmiştir.⁴⁰ Mongeri, 1906 yılı içerisinde Milano'ya taşınmış, ertesi yıl, 4 Haziran 1907 tarihli mektubunda bu defa, Milano'da akıl hastanesi başhekimliği için referans talebinde bulunmuştur.⁴¹ Milano'da Dufour Hastanesini birkaç yıl yöneten Mongeri'nin 1912 yılına kadar Kraepelin ile temasının devam edip etmediğini, ya da ne şekilde devam ettiğine dair maalesef başka bir belgeye rastlayamadık. Ancak Mongeri, özellikle İtalya'ya dönüşünün ardından yaptığı psikiyatri çalışmaları ve yayınlarında Kraepelin'e atıf yapmıştır.

Kraepelin'in “Göz Bebeği”: Raşid Tahsin

Raşid Tahsin (Tuğsavul, 1870-1936), Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 1892 yılında mezun olmuş, Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne stajyer olarak atanmış ve ertesi yıl, akliye ve asabiye alanında uzmanlık eğitimi için Almanya'ya gönderilmiştir.⁴² 1893-1896 yılları arasında Almanya'da çeşitli üniversite ve kurumlarda eğitim gören Raşid Tahsin, son olarak Heidelberg'de Emil Kraepelin'in yanında çalışmıştır. Yurda döndükten sonra, 1896 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de psikiyatri (akliye) ve nöroloji (asabiye) dersleri vermeye başlamıştır. Daha önce “akliye” konuları dahiliye dersleri içinde “asabiye” adı altında nörolojiyle birlikte anlatılırken Tahsin, ilk iki yıl öğrencilere Kraepelin ekolüne göre teorik eğitim,⁴³ 1898 yılında açılan Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi'nde ise klinik

dergisine (*Gazette Medicale d'Orient*) göndereceğim.” Evariste Marandon de Montyel (1851-1908): Ville-Evrard akıl hastanesinin başhekim. Mongeri, bu çalışmasını kısa süre sonra yayınlamıştır: L. Mongeri, “Die Aetiologie und die Behandlung der Puerperalpsychosen,” *Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychisch-gerichtliche Medicin* 57, 2-3 (1900): 397-400. Söz konusu vaka raporunda, post-partum kanamanın ardından gelişen akut deliriumdan muzdarip 22 yaşındaki kadın hastanın ateşinin 38.5 dereceye çıktığı, yemeyi reddeden ve konuşması anlaşılabilir hastaya afyon ve kinin verilmesine rağmen ateş ve huzursuzluğunun devam ettiği, bunun üzerine durumun enfeksiyonla ilgili olabileceği düşünülerek anti-streptokok serum enjekte edildiği, uygulamanın ardından ateşin normale döndüğü ve üçüncü enjeksiyonu takiben delirium tablosunun sona erdiği belirtilmektedir.

- 40 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr.Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1906.
- 41 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), Dr.Luigi Mongeri (Mailand, Konstantinopel) 1907.
- 42 Ekrem Kadri Unat, “Müderis Dr. Raşid Tahsin Tuğsavul,” *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi İçin Anna Töreni Kitabı*, ed. Ekrem Kadri Unat (İstanbul: Türk Tıp Tarihi Kurumu, 1986), 20-24. Raşid Tahsin'in biyografisi için ayrıca bkz. “Etibba-i Fahriyeden Emraz-i Akliye ve Asabiye Mütehasşısı Kolağası Raşid Tahsin Efendinin Terceme-i Hali,” *Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi*, İkinci Sene (Dersaadet, 1317), 363-364.
- 43 Dr. Hüseyin Hulki Bey bir yazısında öğrenciliğinde Mekteb-i Tıbbiye'de akliye dersleri olmamasına rağmen sinir hastalıkları ve adli tıp hocası Dr. İbrahim Şevki'nin emraz-ı akliyeyi öğrencilerine hususi olarak öğretmeye gayret ettiğine işaret etmektedir: “...hususile muharrir-i fakir gibi tababetin şübe-i mühimmi olan ve alelade Avrupa'da dahi mekatib-i tıbbiyede mecburi et-tahsil olmayan il-el-i akliyeyi müşarünileyh [Dr. İbrahim Şevki] teşvikleri ile pişgâh-ı tedrislerinde hususi bir surette zânüzed-i taallüm [dizdize talim usulüyle] tahsil eylemiş ve psiholocya-yı maraziyenin en muzlim [karanlık] cihetindeki mesaili müşarünileyh misbâh-ı malumat ve irşadları sayesinde halle muvaffak olmuş olan bizim gibilere...”.. Dr. Hüseyin Hulki, “Fünun ve Edebiyat:

psikiyatri eğitimi vermeye başlamıştır.⁴⁴ Raşid Tahsin'in "Emraz-ı asabiye" adı altında verdiği dersler, 1898 yılından itibaren 1908'e kadar haftada iki saat teorik ve iki saat pratik şeklinde devam etmiştir. Bu derslerde öğrencilere akıl hastalıklarını tanıtarak Kraepelinçi yöntemle ayırt etmeyi ve hekimlere gidecekleri yerlerde adli psikiyatriye ilişkin konularda yardımcı olmaya yönelik temel bilgileri veren Raşid Tahsin, aynı zamanda Türkiye'de akademik psikiyatrinin kurucusu olarak nöropsikiyatri alanında çok sayıda öğrenci ve uzman yetiştirmiştir.

Münih'teki Max-Planck-Institut für Psychiatrie bünyesinde bulunan Kraepelin Arşivi'nde Raşid Tahsin tarafından Kraepelin'e gönderilen üç mektup bulunmaktadır. Raşid Tahsin, Münih'ten gönderdiği 8 Haziran 1895 tarihli mektupta, Kraepelin'i ziyaret ederek klinikteki vizitelerine katılmak için izin istemektedir.⁴⁵ Bu mektup aynı zamanda Tahsin'in Almanya yıllarına da ışık tutmaktadır; Kraepelin'in yanına gitmeden önce kimlerle nerede çalıştığını şöyle özetlemektedir.⁴⁶

Bunu imzalayan kişi olarak, Osmanlı İmparatorluğu hükümeti tarafından delilik üzerine çalışmalar yapmak üzere Almanya'ya gönderildim. Ekim 1893'ten beri Almanya'dayım ve önce Berlin'de Profesör Jolly⁴⁷ ve Mendel⁴⁸'in yanında çalıştım. Profesör Flechsig⁴⁹ ile dokuz ay aşkın bir süre Leipzig'de bulundum. Ayrıca, Altscherbitz⁵⁰ akıl hastanesini her

İntihar ve Fikr-i İntiharın Sirayeti," *Mizan* 19 (30 Cemaziyevvel 1304/24 Şubat 1887): 165. Dr. İbrahim Şevki'nin biyografisi için bkz. Ebru Aykut, "Herculine Barbin, "Hüviyet" ve Osmanlı'nın Tardieu'sü Doktor İbrahim Şevki," *Herculine Barbin, Nam-ı diğer Alexina B.*, çeviri Sezin Boyabatlı, transliterasyon Ebru Aykut (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019): 229-252.

- 44 Günümüzdeki Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin temelini oluşturan Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyat Hastanesi, askeri hekimlerin klinik becerilerini artırmak amacıyla 31 Ağustos 1898'de açılmıştı. Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi I, Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), 385. Gülhane Seririyat Hastanesi'nin adı daha sonra Tababet-i Askeriye Tatbikat Mektebi ve Seririyat (kısaca Gülhane Askeri Tatbikat Mektebi) olmuştur.
- 45 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv (Ausland II), (Prof.) Dr. Raschid Tahsin (München, Konstantinopel /Istanbul) 1895.
- 46 A.g. belge.
- 47 Friedrich Jolly (1844-1904): Alman nörolog ve psikiyatrist. Raşid Tahsin'in Prof Jolly ve Prof. Mendel'in yanında bulunduğu dönem, Berlin'de psikiyatri ve nörolojinin ayrışmaya ve önemli adımların atılmaya başladığı dönemdir. Bernd Holdorff, "Founding Years of Clinical Neurology in Berlin until 1933," *Journal of the History of the Neurosciences* 13, 3 (2014): 223-238.
- 48 Emanuel Mendel (1839-1907): Alman nörolog ve psikiyatrist. Mendel, birbirinin tamamlayan iki disiplin olarak psikiyatri ve nörolojinin birleşmesini savunan görüşleriyle tanınmaktadır. Yaşamı ve eserlerini onu alan doktora tezi için bkz. Uta Fleckner, "Emanuel Mendel (1839-1907). Leben und Werk eines Psychiaters im Deutschland der Jahrhundertwende." Doktora tezi, Freie Universität Berlin, 1994.
- 49 Paul Emil Flechsig (1847-1929): Alman nöroanatomist, psikiyatrist ve nöropatolog. Bugün myelinogenesis araştırmasıyla bilinen Flechsig, aynı zamanda Kraepelin'in hocasıdır. Leipzig Üniversitesi'nde 1974 yılında açılan beyin araştırmaları merkezine ismi verilmiştir: Paul-Flechsig-Institut für Hirnforschung.
- 50 Altscherbitz'de 1876 yılında kurulan hastane ve kliniklerin tarihi gelişimi ve bugünkü durumunu anlatan broşür için bkz. Psychiatrische Klinik des Sächsischen Fachkrankenhauses für Psychiatrie und Neurologie Altscherbitz, erişim 11 Mart 2023, https://www.skh-altscherbitz.sachsen.de/fileadmin/user_upload/altscherbitz/pdf/Flyer/Komprimiert_Grau_Psychiatriebroschuere_Aktualisierung_2020_-_05-03-2020_PanoramabildV2.pdf

hafta düzenli olarak ziyaret ettim ve bir ay boyunca Profesör **Binswanger**⁵¹ ve **Ziehen**⁵² ile birlikte Jena’da bulundum.

Nisan 1895’ten bu yana Münih’te Başhekim **Grashey**’in⁵³ yanındayım. Şimdi de sizin kliniğinizi ziyaret etmek ve yöntemlerinizi öğrenmek istiyorum. Lütfen Temmuz ayından itibaren veya birkaç ay sonra Kliniğinizdeki vizitelere katılıp katılamayacağımı öğrenmeme izin verin. Bu konuyla ilgili cevabınızı bekliyorum. En derin saygılarımla.

Raşid Tahsin, Kraepelin’in yanında bir süre çalıştıktan sonra yurda dönüşünde psikiyatri derslerini hocasının üslubuna benzer biçimde işlediğini ve derslerde bol bol Kraepelin’den bahsettiğini görüyoruz. Raşid Tahsin, Kraepelin’e yazdığı ikinci mektubu, onun 1905 İstanbul ziyaretinin hemen öncesinde göndermiştir. Bu mektubunda, tıpkı Mongeri gibi Tahsin de Kraepelin’in Toptaşı Bimarhanesi’nde istediği bilgileri bulamayacağını belirtmektedir: “Çünkü buradaki vakalar genellikle yaşlı / ateh (bunak) deliler ve düzgün bir tedavi almamış vakalardan oluşmakta ve kayıtlarsa neredeyse yok denecek kadar az. Bir de burada dinî yasak (kadınlar servisi için) meselesi var. Bunun yerine, zaten tanıdığımız Dr. L. Mongeri’nin ikinci doktor olduğu Şişli’deki La Paix Hastanesi’ne veya Ermeni ve Rum hastanelerine başvurmanız daha iyi olacaktır.”⁵⁴

51 Otto Ludwig Binswanger (1852-1929): İsviçreli psikiyatrist ve nörolog. Berlin’de Charité Hastanesi’nin psikiyatri ve nöroloji kliniğinde çalışan Binswanger, 1882 yılından 1919 yılına kadar Jena’da akıl hastalıkları hastanesi başhekimisi ve psikiyatri profesörü olarak çalışmıştır. Özellikle epilepsi alanındaki çalışmalarıyla ünlenmiştir. Ünlü hastalarından biri Friedrich Nietzsche’dir. Binswanger’in aynı isimli yeğeni Ludwig Binswanger (1881-1966) ise varoluşsal psikoloji hareketinin en ünlü isimlerindedir. Paul Hoff, “Ludwig Binswanger (1852-1929),” *American Journal of Psychiatry* 159, 4 (2002), 538.

52 Theodor Ziehen (1862-1950): Alman nörolog ve psikiyatrist. Ziehen-Oppenheim sendromunu tanımlamıştır. Ziehen’in çalışmaları Kraepelin’i etkilemiştir. Uwe-Jens Gerhard, “Theodor Ziehen (1862-1950),” *American Journal of Psychiatry* 161, 8 (2004): 1369.

53 Hubert von Grashey (1839-1914), Münih Üniversitesi’nin Psikiyatri Kliniği’nde 1886-1896 yıllarında profesör olan Dr. Grashey fizyoloji çalışmalarıyla tanınmıştır. Bkz. Hans Hippus, Hans-Jürgen Möller, Norbert Müller, ve Gabriele Neundörfer, *Die psychiatrische Klinik der Universität München*, 1904-2004 (Heidelberg, Springer Medizin Verlag, 2005), 40-44.

54 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv. (Ausland II), (Prof.) Dr. Raschid Tahsin (München, Konstantinopel /Istanbul) 1905.

München d. 8. 6. 95

Herrn Professor Dr. Emil Kraepelin

Das vorliegende Schreiben ist von
 dem kaiserlich-königlichen Hofrat
 zum Studium des Verstandes
 nach Deutschland geschickt worden.
 Ich bin in Deutschland seit Oktober
 1893. Ich war in Berlin bei Herrn
 Professor Toldt und München, dann
 bei Herr B. Morel. Dann in
 Leipzig bei Herrn Professor Schlegel
 geschickt. Ich war von Leipzig
 aus sehr viel beschäftigt mit
 dem Ursprung von Art. Spezialität
 befasst. Dann sind Morel bin ich
 in Bonn bei Herrn Professor
 Lissakowski und Zürich geschickt.
 Seit April 1895 bis jetzt bin ich

Şekil 3. Raşid Tahsin'in Emil Kraepelin'e gönderdiği 8 Haziran 1895 tarihli mektubu.
 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv, Münih.

Yakın zamanda yayımlanan ilginç bir mektup, Raşid Tahsin ile Emil Kraepelin arasında öğrenci-hoca ilişkisinin yanı sıra bir dönem hasta-hekim ilişkisi olduğunu ya da olabileceğini düşündürmektedir. Gülhane Hastanesi'nin 1907-1914 yılları arasında yöneticisi olan ve bu dönemde birçok yeniliğe imza atan Julius Wieting Paşa⁵⁵ İstanbul'dan gönderdiği 18 Ocak 1909 tarihli mektupta, Raşid Tahsin'in hastalığı ve durumu konusunda Kraepelin'den yardım rica etmektedir. Daha önce de benzer atakları olduğunu belirttiği Tahsin'in, son birkaç ay içinde sahip olduğu takip edilme düşüncesi, aşırı tedirgin ve anormal hallerinin giderek arttığını, İstanbul'da bir hastaneye yatırmanın çeşitli açılardan sakıncalı olacağını belirterek,

55 Julius Menno Wieting (1868-1922), Gülhane Tatbikat Mektebi ve Seririyyat Hastanesi'nde 1902 yılında öğretim üyesi olarak göreve başlamış, cerrahi ve ortopedi derslerini vermiştir. 1907-1914 yılları arasında Gülhane Seririyyat Hastanesi'nin başhekimliği ve müdürlüğünü üstlenen Wieting, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ülkesi Almanya'ya dönmüştür. Wieting Paşa'nın Gülhane'de gerçekleştirdiği yenilikler ve faaliyetleri hakkında bkz. Cem Hakan Başaran, "Prof. Tıp. Mirliva Julius Wieting Tarafından Yazılan "Gülhane Hakkında Üçüncü Lâyiha" Adlı Eserin Çeviri Yazısı," *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 24 (2018): 53-81.

Kraepelin'den bir şekilde Münih'e ziyaretini ayarlayabileceği Tahsin ile ilgilenmesini ve mümkünse iyileşene kadar bir süre kliniğinde yatırmasını rica etmektedir.⁵⁶ Raşid Tahsin'in 1909 yılı içerisinde Kraepelin'in kliniğinde tedavi gördüğüne dair bir kanıt bulunmamaktadır; fakat ertesi yıl önemli bir kongre vesilesiyle yeniden hocası Kraepelin ile görüştüğünü görüyoruz.

1910 yılında Berlin'de yapılan 4. Uluslararası Akıl Hastalıkları Kongresi'ne katılan Raşid Tahsin, Türkiye'de psikiyatrinin durumu hakkında kapsamlı bilgiler içeren bir Almanca bildiri⁵⁷ sunmuştur. Emil Kraepelin'in de katıldığı kongrede, Raşid Tahsin hocasının tezlerini destekler nitelikte açıklamalar yapmıştır.

Raşid Tahsin, savaş yıllarının ardından büyük olasılıkla 1919 yılında Almanya'da Kraepelin ile yeniden buluşmuştur. 1920 yılında yayımlayabildiği *Seririyat-ı Akliye Dersleri*⁵⁸ başlıklı kitabını, hocası Emile Kraepelin'in *Einführung in die psychiatrische Klinik* (Psikiyatri Kliniğine Giriş)⁵⁹ kitabını model olarak oluşturmuştur. Kitabın birinci bölümünde Kraepelin'in son eserinden alıntılar yer almakta, ikinci bölümü ise dersler halinde yazılmış olup toplam 56 dersten oluşmaktadır.⁶⁰ Raşid Tahsin, kitabın girişinde son Avrupa seyahati sırasında “muhterem hocası” Kraepelin'den aldığı son kitabından istifade ettiğini belirtmektedir.⁶¹ Özellikle psikiyatrik muayene ya da akıl muayenesinde (muayenat-ı akliye) kullanılacak soru cetvelinde (görüşme çizelgesi) yer alan soruların büyük bir kısmının Kraepelin'den doğrudan çeviri ya da uyarlama olduğu kolayca fark edilmektedir. Kraepelin'in kitabının 1916 yılı baskısı ile Tahsin'in 1920 yılında yayımlanan eserinde yer alan sorulardan birkaçını karşılaştırılmalı olarak şöyle gösterebiliriz: ⁶²

56 Emil Kraepelin, *Briefe und Dokumente II: 1876-1926*, editörler Wolfgang Burgmair, Eric J. Engstrom, ve Matthias M. Weber (München: Belleville, 2019), 309-312.

57 Raschid Tahsin Bëy, “Die Geisteskrankheiten und die Psychiatrie in der Türkei,” *IV. Internationaler Kongress zur Fürsorge für Geistesranke, Berlin Oktober 1910* (Berlin: Halle a. S. Carl Marhold Verlagsbuchhandlung, 1911): 510-519. Bildiri, Türkçe olarak da yayımlanmıştır: Raşid Tahsin, *Berlin Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi* (İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1910). Bu bildiri üzerine inceleme için bkz. Şahap Erkoç ve Tarık Kutlar, “Uluslararası Bir Kongrede Sunulan İlk Türk Psikiyatri Bildirisi: ‘Türkiye’de Ruh Hastalıkları ve Psikiyatri,” *3P Dergisi* 9, 2 (2001): 295-304; Zuhâl Aydın, “Raşid Tahsin'in Berlin'de Yapılan IV. Uluslararası Akliye ve Asabiye Kongresi'nde Sunduğu Bildiri,” *Yeni Symposium* 37 (1999): 29-32; Raşid Tahsin, *Berlin Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi*, yay. haz. Ahmet Umut Hacifevzioğlu, çev. Betül Ünal, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2020).

58 Raşid Tahsin, *Seririyat-ı Akliye Dersleri* (İstanbul: Arşak Garoyan Matbaası, 1336/1920).

59 Mine Şehiraltı, “Raşid Tahsin [Tuğsavul]un ‘Seririyat-ı Akliye Dersleri’ Adlı Kitabına Göre Akıl Hastalıkları,” *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 7 (2001): 35-44.

60 Emil Kraepelin, *Einführung in die Psychiatrische Klinik* (Leipzig: Verlag von Johann Ambrosius Barth, 1916).

61 Raşid Tahsin, *Seririyat-ı Akliye Dersleri*, 3.

62 Fatih Artvinli, “Deliliğin Aynası: Osmanlı'dan Günümüze Ruhsal Bozuklukların Toplumsal ve Tıbbi Sınıflandırması,” *Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama*, editörler Mehmet Eskin, Çiğdem G. Dereboy ve Nuray Karancı (Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2020): 331-332.

- Emil Kraepelin (E.K.): Ormanda ne tür ağaçlar vardır?
 Raşid Tahsin (R. T.): Civar ormanlarımızda ne ağaçları vardır?
 E.K: Alman şehirlerinden hangilerinin ismini sayabilirsiniz?
 R.T: Osmanlı memleketinin büyük şehirlerini sayınız.
 E.K: 1870’te ne oldu?
 R. T: 93’de ne oldu? Ne vardı?
 E.K: Bismarck kimdir?
 R. T: Mithat Paşa kimdir? Âli Paşa kimdir?
 E.K: Papa’nın adı nedir ve nerede yaşamaktadır?
 R. T: Şeyhülislamın ismi nedir? Nerede ikamet eder?
 E.K: Dinlerin isimleri nelerdir? Siz hangisine inanmaktasınız?
 R. T: Kaç mezhep ve diyânet bilirsiniz?
 E.K: Luther kimdir?
 R. T: Zenbilli Ali Efendi kimdir?
 E.K: Tahta neden suda yüzer? Demir neden suda batar?
 R. T: Niçin demir batar ve tahta denizde yüzer?
 E.K: İnsan neden büyüklerinin tavsiyelerini dinlemelidir?
 R. T: İhtiyar adamların nasihatini niçin kabul etmelidir?
 E.K: Büyük ikramiyeyi kazansaydınız ne yapardınız?
 R. T: Büyük ikramiye kazanırsanız ne yaparsınız?

Raşid Tahsin kitabından bir nüshayı Krapelin’e imzalayarak göndermiştir.⁶³ Kitabın yayımlanmasının ardından Kraepelin’e gönderdiği 21 Eylül 1921 tarihli mektubunda⁶⁴ şöyle yazmıştır:

Değerli Hocam,
 Psikiyatride 30 yıllık deneyimim, inançla çalışma ve üniversitede 25 yıllık öğretim üyeliğimin ardından, klinik psikiyatri için kısa bir ders kitabı yazmayı başardım. Kitap 571 sayfa, 56 bölüme ayrılmış ve iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde, üçüncü baskıdan sizin giriş bölümünüzü aldım ve çevirdim. Münih’e yaptığım son ziyaretimde, beyin-organik psikosendromunun minimal formlarını da keşfettim ve tanımladım. Çalışmam genel olarak, özellikle de öğrenciler ve meslektaşlarım arasında iyi karşılandı. Adresinize bir kopyasını çoktan gönderdim ve umarım size ulaşmıştır.
 Son olarak sizden çalışmam için bir önsöz yazmanızı rica ediyorum. Hem ben hem de öğrencilerim bundan çok memnun oluruz. Desteğiniz ve geri bildiriminiz için şimdiden size minnettarız.
 Saygılarımla,
 Eski ekolden Raşid Tahsin

Kraepelin anılarında Raşid Tahsin’den “eski gözbebeğim” [öğrencim anlamında da kullanılmaktadır] diye bahsetmektedir.⁶⁵

63 Bu kitap Krapelin arşivindedir. Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv, Münih.

64 Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv (Ausland II), (Prof.) Dr. Raschid Tahsin (München, Konstantinopel /Istanbul) 1921.

65 Emil Kraepelin, *Memoirs* [ed. H. Hippus] (Berlin: Springer-Verlag, 1987), 141.

Kraepelin'in İstanbul Ziyaretleri

Kraepelin 1895 ve 1905 yıllarında iki defa İstanbul'u ziyaret etmiştir. İlk ziyaretinde, babası gibi kendisi de psikiyatrist olan oğul Luigi Mongeri kendisine rehberlik etmiştir. İstanbul'un en önemli psikiyatri hastanelerinden biri olan Fransız La Paix Hastanesi'ni⁶⁶ ziyaret eden Kraepelin, hastanede ilginç bir olaya tanıklık etmiştir: Uzun zamandır yatmakta olan ve hangi dili konuştuğu anlaşılamayan bir hastayı görmüş ve hastanın Estonya dilinde konuştuğunu tespit etmiştir.⁶⁷ Kraepelin, bir hafta süren bu ilk İstanbul ziyaretinde şehrin tarihi mekanlarını ve belli başlı turistik alanlarını gezmiş, ayrıca, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın da katıldığı bir resmigeçidi izlemiştir.⁶⁸

Kraepelin 1905 yılında ikinci defa İstanbul'u ziyaret ettiğinde bu defa bu eski öğrencisi Raşid Tahsin ve onun Alman eşi kendisine rehberlik etmiştir.⁶⁹ Kraepelin bu ziyaretinde yine Mongeri aracılığıyla Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi'nin psikiyatri servisini gezmiştir. Kraepelin, anılarında bu hastane ve klinik ortam hakkında şunları not etmiştir:

Dr. Mongeri'nin yardımıyla İstanbul'daki basit ama uygun şekilde donatılmış bir psikiyatri servisi olan Ermeni Hastanesiyle irtibata geçtim. Her türlü dil engelini aşmak zorunda kalmama rağmen, yakın zamanda hastaneye yatmış birkaç Ermeni hastayı muayene edebildim ve bu serviste ne tip klinik materyal olduğunu inceleyebildim. Muayene ettiğim hasta grubu herhangi bir sonuca varmak için yeterli değildi; ancak bana Alman koşulları ile belirgin bir farklılık olmadığını gösterdi.⁷⁰

Kraepelin çok istemesine rağmen, İstanbul'un en büyük akıl hastanesi olan Toptaşı Bimarhanesi'ni ziyaret edememiştir. Raşid Tahsin ve daha sonraki yıllarda Mazhar Osman, Kraepelin'in bu ziyaret isteğine yetkililerin izin vermediğini belirtmişlerdir.⁷¹ Fakat Kraepelin, Raşid Tahsin'in kendisine, akıl hastanesine ziyareti yasaklayan kişinin Sultan II. Abdülhamid olduğunu söylemiş ise de Sultan hakkındaki bazı ifadeleri "abartılı" bulduğunu da anılarında belirtme gereği duymuştur.⁷² Emil Kraepelin'in İstanbul'a gelmesine rağmen Toptaşı Bimarhanesi'ni ziyaret edememesi, ilerleyen yıllarda Türkçe psikiyatri tarihi metinlerinde sıkça vurgulanmıştır. Başta Raşid Tahsin ve öğrencisi Mazhar Osman olmak üzere sonraki kuşaklar tarafından da Kraepelin'in ziyaretine izin verilmemesi II. Abdülhamid'in baskı rejimi ile ilişkilendirilmiştir.⁷³

66 Rinaldo Marmara, *Osmanlı Hoşgörüsünün Tanığı Lape Hastanesi (1858-2008)* (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2009).

67 Emil Kraepelin, *Memoirs*, 82.

68 Emil Kraepelin, *Memoirs*, 83.

69 Emil Kraepelin, *Memoirs*, 140-141.

70 Aynı yer.

71 Mazhar Osman Uzman, *Tababeti Ruhîye*, c.1, 3. bs. (İstanbul: Kader Basımevi, 1941).

72 "Sultan Abdülhamid'in despotizmi ve güvensizliği hakkındaki hikâyeleri inanılmaz görünüyordu. Bana, sultanın elektriğin komplocular tarafından kötüye kullanılabileceğinden korktuğu için perişan haldeki atlı tramvayların elektrikli hale getirilmesine izin verilmediğini anlattı". Kraepelin, *Memoirs*, 141.

73 Artvinli, *Delilik, Siyaset ve Toplum*, 216.

Kraepelin'e Tapmak: Mazhar Osman

Emil Kraepelin'i ve psikiyatri anlayışını Türkiye'ye taşıyan ve tanıtan esas kişi Raşid Tahsin'dir. Raşid Tahsin'in öğrencisi ve asistanı Mazhar Osman (1884-1951) ise Kraepelin ekolün Türkiye'deki ikinci kuşak temsilcisidir. Mazhar Osman, hocasının övgüyle bahsettiği Kraepelin'i ilk defa 1905 yılında İstanbul'da Raşid Tahsin'in evinde görmüştür. Mazhar Osman bu ilk karşılaşmalarında, Kraepelin'in Türkiye'de psikiyatriyle ilgili ayrıntılı bilgiler almak için eski öğrencisi Raşid Tahsin'e çeşitli sorular sorduğunu aktarmaktadır. Kraepelin anılarında İstanbul'u kirli ve gürültülü bir kent olarak nitelendirmekle birlikte yine de çok beğendiğini ve hayran kaldığını belirtmektedir.⁷⁴

Mazhar Osman, 1909 yılında Almanya'ya giderek burada Emil Kraepelin'in yanında bir yıl süreyle çalışmıştır. Almanya dönüşünde yaptığı çalışmalar, yayınlar ve hastane yöneticiliğiyle giderek ünlenen Mazhar Osman'ın adı Türkiye'de adeta psikiyatri ile özdeşleşmiş, "akıl hastalığı", "delilik" gibi kavramların ilk çağrıştırdığı isim haline gelmiştir.⁷⁵ Mazhar Osman kitaplarında ve konferanslarında Kraepelin'in deskriptif-organik yaklaşımının savunucusu olmuş, kendi öğrencilerini de bu doğrultuda eğitmiş ve asistanlarından bazılarını kısa sürelerle Kraepelin'in yanına göndererek eğitim almalarını sağlamıştır. Mazhar Osman yazılarında Kraepelin'in adının geçtiği pasajlarda, ondan "*Hocam Kraepelin*" diye saygı ve övgüyle bahsetmiştir. Kurucusu olduğu ve 1919 yılında yayın hayatına başlayan *İstanbul Seririyatı* dergisinde, "Kraepelin'in emekliliği", "Kraepelin'in 70. Yaşgünü" ve "Kraepelin'in Vefatı" vesilesiyle, asistanlarıyla birlikte çeşitli yazılar kaleme almıştır.

74 Kraepelin İstanbul'la ilgili izlenimlerini Mazhar Osman'a "İstanbul Avrupa'da en beğendiğim üç şehirden biridir. Ama İstanbul'da sokakta gezmek sevimsiz, denizden seyretmek harika" şeklinde özetlemiştir. Mazhar Osman, "Kraepelin Öldü," *İstanbul Seririyatı* 8, 7 (1926): 307-313.

75 Şahap Erkoç, "Mazhar Osman ve Türk Psikiyatrisi," *Mazhar Osman ve Dönemi Mecnunları Mekanları Dostları*, editörler Şahap Erkoç ve Olcay Yazıcı (İstanbul: Argos İletişim Hizmetleri, 2006) içinde, 3.

Şekil 4. İstanbul Seririyatı'nın Sene 7, Sayı 11, Mart 1926 kapağı (Kraepelin'in 70. Yaşgünü).

Mazhar Osman'a göre Kraepelin ruhsal hastalıkları gruplandırın, ruhu “maddi bir uzuv gibi didikleleyen” ve psikiyatrinin biyoloji ile birlikte yürümesini sağlayan kişidir:

Kraepelin tababet-i ruhiye alimidir. Cinnet gibi karanlık yolları göstermiştir. Bir şubeyi nurlandıran dehadır. Ondandır evvel de cinnetle uğraşıldı, neler söylendi, neler yapıldı biliriz fakat Kraepelin tıpkı diğer hastalıklar gibi arazını gruplara ayırdı, vahdet-i maraziler teşkil etti, hele gayrikabil-i takdir zannedilen inzarlarını (prognozlarını) ilk günden tayin çarelerini öğretti, psikofizik tecrübeleriyle ruhu bir maddi uzuv gibi didiklede, tanıttı. Cinnetin dimağda yaptığı tagayyüratı, kliniğin teşrihe tatbikatını tababet-i ruhiye sahasında gösterdi, yeni bir ilm-i istikşaf yarattı. Ruh tagayyürlerinin mayi-i dimağ-ı şevkide ve kanda tevild edebileceği arızaları aramayı, tababet-i ruhiye ile biyolojinin beraber yürümelerini öğretti.⁷⁶

Bir başka yazısında Kraepelin'in psikiyatrye katkısını “*Deliliğin teşrih-i maraziyle [patolojik anatomi] izah edilebileceğini söyleyerek tababet-i ruhiyeyi [psikiyatrye] felsefe ve metafizikten sıyırmış, fenni bir ilim haline getirmiştir*”⁷⁷ şeklinde özetleyen Mazhar Osman, Kraepelin'in Türk psikiyatrye ile bağıını da şöyle ifade etmektedir:

76 Mazhar Osman, “Kraepelin,” *Istanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1103.

77 Mazhar Osman, “Kraepelin Öldü,” *Istanbul Seririyatı* 8, 7 (1926): 307-313.

Kraepelin'nin ilk Türk şakirdi hocamız Raşid Tahsin beydir. Senelerce Kraepelin'in kitaplarına mülazemet ettim. Nihayet mektepte beş sene hocalık ettikten ve tababeti ruhiye diye iki ciltlik bir eser yazdıktan sonra muhitimin hocalığını müellifliğini Kraepelinin dershane-i fazlında şakirtlik etmeye feda eyledim. Kraepelin'in ikinci Türk talebesi benim. Bu defa da İhsan Şükrü, Fahreddin Kerim, Ahmed Şükrü, Necati Kemal teşvikimle aynı menba-i feyzin son katrelerini topladılar. O dâhinin Türk irfanına da bu suretle pek büyük tesiri olmuştur⁷⁸

Mazhar Osman, ölümü üzerine kaleme aldığı nekroloji yazısında Kraepelin'den tapındığı bir ilim adamı olarak bahsetmektedir:

Kraepelin'i Türk hekimlerine ilk tanıtan Türk Tıp Fakültesi seririyat-ı akliye müderrisi [psikiyatri kliniği profesörü] Raşid Tahsin Bey olmuştur. Raşid Bey'in derslerinde Kraepelin'in yirmi otuz defa zikredilmediği hiçbir saat yoktu. Hocamızın merhuma merbutiyetini [bağlılığını] iptidaları [başlangıçta, ilk zamanlarda] tilmizliğinin [öğrenciliğinin] fazla muhabbetine [sevgisine] atfediyorduk. Zaman geçtikçe biz de Kraepelin'e tapmağa başladık, intisab ettiğim [kendisine bağlandığım] ilmin güneşi Kraepelin olduğuna iman ve itikad ettim. Bugüne kadar binbir müellifin [yazarın] eserleri ve tenkitleri [eleştirileri] veya yirmi bir senedir klinikte geçen ömrüm de akidelerimi [inanımı, imanımı] sarsmadı. Hürmetimi ve itimadımı artırdı.⁷⁹

Üçüncü Kuşak ve Türkiye'de Kraepelin Ekolü

Türkiye'de üçüncü kuşak olarak adlandırılabilen psikyatristler Mazhar Osman'ın öğrencileri olup, onlar da yine Kraepelin ekolünde yetişmişlerdir. Bu öğrencilerinden İhsan Şükrü Aksel (1898-1987), Fahrettin Kerim Gökay (1900-1987), Necati Kemal Kıp (1895-1964) ve Ahmet Şükrü Emed (1898-1970) bizzat Mazhar Osman tarafından Almanya'ya eğitim için gönderilmiştir.⁸⁰ 1922-1924 yılları arasında Berlin, Münih, Hamburg başta olmak üzere Almanya'daki çeşitli kliniklerde ve enstitülerde çalışan bu psikyatristler de temel olarak Kraepelin ekolünü benimseyerek yurda dönmüştür.

78 Mazhar Osman, "Kraepelin," *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1106.

79 Mazhar Osman, "Kraepelin Öldü," *İstanbul Seririyatı* 8, 7 (1926): 307-313.

80 Şahap Erkoç, "Mazhar Osman ve Alzheimer," *Artimento* 1 (1999): 68-71.

Şekil 5. Mazhar Osman, Münih’de talebeleriyle beraber, 1922. Necati Kemal, İhsan Şükrü, Fahreddin Kerim, Ahmet Şükrü.⁸¹

İhsan Şükrü, Fahrettin Kerim, ve Ahmed Şükrü, Kraepelin’in emekli olduğu 1922 yılında *İstanbul Seririyatı*⁸² dergisinde özel yazılar kaleme almıştır.⁸³ Fahrettin Kerim, 31 Temmuz 1922 günü emekliliğe ayrılan Kraepelin’in yaz sömestri derslerine katılan son öğrencilerinden biri olmakla duyduğu gururu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Hocam Mazhar Osman’dan her vakit kıymetli menkıbe-i ilmiyelerini dinlediğim bu üstadın son Türk tilmizi olmak bahtiyarlığına nailiyetim hayatımın şerefli bir hadisesini teşkil eder.*”⁸⁴ İhsan Şükrü ise Kraepelin’in kurduğu Münih’teki Psikiyatri Araştırma Enstitüsü’nün yıldönümü etkinliğini ve izlenimlerini anlattığı yazısında, benzer şekilde Kraepelin geleneğinin bir parçası olmaktan onur duyduğunu belirtmektedir:

Forschungsanstalt’da (Araştırma Enstitüsü) çalışanların mukayyed bulunduğu defteri tetkik ederken beni en ziyade kederlendiren bu müessesede ilk çalışan Türkün serolojide arkadaşım Ahmed Şükrü, seririyatda Fahri, teşrih-i marazide kendim olmaklığımıdır.

81 *İstanbul Seririyatı* (Mazhar Osman Uzman Anma Sayısı, 1952): 31. Bu fotoğraf muhtemelen 13-14 Ekim 1922’de Halle’de Alman Nörologlar Derneği’nin yıllık toplantısı (Jahresversammlung der Gesellschaft Deutscher Nervenärzte) sonrasında çekilmiştir.

82 *İstanbul Seririyatı*, Mazhar Osman tarafından 1919 yılında aylık tıbbi dergi olarak yayımlanmaya başlamış ve Mazhar Osman’ın vefat ettiği 1951 yılı Ağustos ayına kadar düzenli olarak çıkmıştır.

83 İhsan Şükrü, “Avrupa Dershanelerinde: Münih’de Taharriyat-ı İlmiye Müessesinin Sene-i Devriyesi,” *İstanbul Seririyatı* 3, 4 (1922): 19-22; Ahmet Şükrü, “Avrupa Dershanelerinde: Münih Taharriyat-ı İlmiye Enstitüsü’nden; Hılt Mayii ve Tavşanlardan Mayi-i Dimaği-i Şevki Alınması,” *İstanbul Seririyatı* 3, 4 (1922): 105-107; Fahreddin Kerim, “Şerefli bir Vedâ’-ı İlmî,” *İstanbul Seririyatı* 3, 5 (1922): 28-30.

84 Fahreddin Kerim, “Şerefli bir Vedâ’-ı İlmî,” 28. Yazının tamamı Ek II’de verilmiştir.

Toptaşı'nda yıkılan Mazhar Osman mektebinin tilmizleri aldıkları yüksek terbiye ve şubelerine karşı duydukları aşk ile bu muazzam ve yegâne müesseseye koştular, cahil ve hıyanetkar bir idarenin irfanlarına suikastından kurtuldular.⁸⁵

İhsan Şükrü ve Fahrettin Kerim'in yazılarının yayınlandığı 1922 yılı sadece Kraepelin'in emekliliği değil aynı zamanda Mazhar Osman'ın başhekimlikten ayrıldığı ve Toptaşlı Bimarhanesi hakkında ateşli atışmaların yapıldığı bir yıla denk gelmektedir. Genç asistanlar, bir bakıma Kraepelin'e benzettikleri hocaları Mazhar Osman'ı ve onun idaresi altında yeniden ve Münih Enstitüsü gibi şekillendirmeye çalıştığını ima ettikleri Toptaşlı Bimarhanesi'ni de bu yazılar vesilesiyle gündeme getirdikleri görülmektedir. Deyim yerindeyse, Kraepelin ve enstitüsünün önemini anlatırken aynı zamanda bir karşılaştırma yaparak, Mazhar Osman ve ekibinin benzer bir atılımı gerçekleştirmeye çalıştığı fakat engellendiği hatırlatılmaktadır:

...Azim ve iftiharla parlayan bu hoca (Kraepelin) ve asistanların millet tarafından nasıl takdir ve teşviklere nail olduklarını gördükçe binlerce müşkilat içinde bir mekteb-i irfan haline getirilen Toptaşlı Bimarhanesi'nde geçen sene tertip olunan "Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti" kongresini göz yaşlarıyla hatırlamaktan kendimi alamadım. İlmî, azm ve imanı buradakilerden belki daha yüksek olan muhterem üstadım Mazhar Osman'ın imkansızlıklar içinde yarattığı bu müessesede bir sürü müştak-ı fen genç en son ilmi usullerle çalışarak sa'yalarını huzzara takdim ettikleri zaman da böyle alkışlanmışlar; fakat daha aradan on gün geçmeden kendileri de şubeleri de büyük bir hıyanete maruz kalmıştı!..

Münih'de taharriyat-ı ilmiye müessesesinin banisi Kraepelin'e gösterilen tazim ve takdir ile bahtsız hocamın Toptaşlı Mektebini vücuda getirdikten sonra maruz kaldığı kadir-naşinasane muameleyi telehfüflerle mukayese ettim ve bu tahripkâr, haris-i evliya-i umuru kin ve nefretle andım. Yapamıyorlar; bari yıkmasalardı...⁸⁶

Kraepelin'i "Tababet-i ruhiyenin banisi"⁸⁷olarak gören Fahrettin Kerim, 1926 yılındaki yazısında hocasını siyasi açıdan⁸⁸ da övmektedir:

85 İhsan Şükrü, "Münih'de Taharriyat-ı İlmiye Müessesesinin Sene-i Devriyesi," 22.

86 A.g.makale, 19.

87 Fahreddin Kerim, "Kraepelin'in Yetmişinci Yıl Dönümü Münasebetiyle Dediklerim," *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1107. Fahrettin Kerim, öğrenciler için hazırladığı *Ruh Hastalıkları* başlıklı kitabının 1928 yılındaki 2. baskısının iç kapağında *Hocam Kraepelin'e* ithafına yer vermiştir. Fahreddin Kerim, *Ruh Hastalıkları*, 2. Bs. (İstanbul: Kader Matbaası, 1928).

88 Kraepelin'in anıları incelendiğinde, hayatının büyük bir kısmında "benlik algısı" ve "toplumsal duyarlılıkları" açısından "dar anlamda milliyetçi olmaktan çok Avrupalı" olduğu izlenimi bıraktığını belirten Assen Jablensky, bununla birlikte Kraepelin'in siyasi inaçlarının August Bebel'in sosyal demokrasisine çökümlü bir destekten liberal muhafazakârlığa, ardından ateşli milliyetçiliğe ve I. Dünya Savaşı sırasında Alman ordusunun savunuculuğuna doğru kademeli bir evrim geçirdiği görüşündedir. Jablensky'e göre "Kraepelin'in hayatının son on yılında çoğu yurttaşı gibi, Almanya'nın yenilgisi karşısında psikolojik olarak nasyonal sosyalizmin önünü açmaya yardımcı olan "ulusal aşağılanmışlık duygusu"nu paylaştığı doğru olsa da, 1926 yılındaki ani ölümü nedeniyle, 1933'ten sonra Alman toplumunun ve psikiyatrisinin kaderini görece kadar yaşasaydı görüşlerinin benzer şekilde evrilip evrilmeyeceği sorusunu spekülasyona bırakmaktadır." Assen, Jablensky, "Kraepelin's Legacy: Paradigm or Pitfall for Modern Psychiatry?," *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 245, 4-5 (1995): 186-188.

İlminde abideler yapan Kraepelin mesleği ile olduğu kadar vatanına da şiddetle merbut idi. İstiklalsiz bir vatan onun için zindandan farksız olduğundan memleketinin Versay Muahedesiyle maruz kaldığı felaketten fevkalade ızdırıp duyuyor, milli müdafaa ve vatan heyecanı hazırlayan gençlik cemiyet ve teşkilatına yürekten bir alakadarlık gösteriyordu. Türkiye ve Türklüğe olan merbutiyet-i samimanesini her vesile ile izhar eden üstad milli mücadelede muvaffakiyetimizi daima tebrik eder, istiklal hareketini alaka ile takip ederdi, istibadda ziyaret ettiği Türkiye’de Yedikule Rum ve Ermeni Bimarhanelerini gezdiği halde Toptaşı kapılarının kendisine kapalı tutulduğunu teessüfle anlatırdı.⁸⁹

İhsan Şükrü Aksel ve Fahrettin Kerim Gökay, *Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und Psychisch-gerichtliche Medizin* dergisinin Kraepelin’in 70. Doğum Yılı’na armağan edilen özel sayısı için *Die Geschichte der Psychiatrie in der Türkei*⁹⁰ [Türkiye’de Psikiyatrinin Tarihçesi] başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Yazının girişinde Osmanlı İmparatorluğu döneminde hizmet veren akıl hastanelerinden kısaca bahsedildikten sonra, Cumhuriyet’in kuruluşunu takiben Toptaşı Bimarhanesi’nin Bakırköy’e taşınarak daha modern bir akıl hastanesine kavuşulduğu, ertesi yıl ise yine Cumhuriyet sayesinde Elazığ ve Manisa’da birer akıl hastanesi daha açıldığı belirtilerek, Türkiye’de modern psikiyatrinin başlangıcı, Kraepelin’e atıfla şöyle özetlenmektedir:

Türkiye’de psikiyatrinin tarihçesi incelenmek istendiğinde burada en çok E. Kraepelin’in adına rastlanacaktır. İstanbul Üniversitesi’nde ilk psikiyatri profesörü ve Türkiye’de modern psikiyatriyi hayata geçirmiş olan Profesör Raşid Tahsin, Kraepelin’in bir öğrencisidir; aynı şekilde buradaki akıl hastanesinin müdürü olan ve psikiyatriyi en yeni buluşları da dahil olmak üzere öğrenmiş ve öğretmekte olan, ayrıca buradaki bilim enstitüsünü kuran Profesör Mazhar Osman da Kraepelin’in okulundan feyz almıştır. Bu profesörler daima Kraepelin’in sınıflandırmasını uygulamışlardır ve şimdiki genç psikiyatri uzmanları olan öğrencileri de aynı sınıflandırmayı uygulamaktadır. Bundan Kraepelin’in tüm Türk psikiyatrisinde özel bir saygıyla anıldığı ve bu bilimin gelişiminde özel büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Türkiye’deki tüm psikiyatristlerin eğitiminin temelini Kraepelin’in eserleri oluşturmaktadır. Prof. Dr. Raşid Tahsin ve Prof. Dr. Mazhar Osman ve son Türk öğrenci Dr. Fahreddin Kerim eserlerinde Kraepelin’in sınıflandırmasını kabul etmişlerdir, böylece Kraepelin’in Türk psikiyatrisinde şükran ve saygıyla anılması için her vesile değerlendirilmektedir.⁹¹

Duyulan şükranın bir ifadesi olarak Türk Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti⁹² 28 Ekim 1925 tarihli toplantısında, Emil Kraepelin’i onursal üye ilan etmiştir.⁹³ *İstanbul Seririyati*

89 Fahreddin Kerim, “Kraepelin’in Yetmişinci Yıl Dönümü,” 1109.

90 İhsan Şükrü [Aksel] ve Fahrettin Kerim [Gökay], “Die Geschichte der Psychiatrie in der Türkei,” *Zeitschrift für Psychiatrie und Psychisch-Gerichtliche Medizin* 84 (1926): 403-407. Almanca yazının Türkçe çevirisi için bkz. Şahap Erkoç ve Tarık Kutlar, “76 Yıl Önce Kraepelin’e Armağan Olarak Yayınlanmış Tarihi Bir Yazı: Türkiye’de Psikiyatrinin Tarihçesi,” *Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 11(2003): 177-183.

91 Erkoç ve Kutlar, “76 Yıl Önce,” 182-183.

92 1914 yılında kurulan Tababeti Akliye ve Asabiye Cemiyeti, 1918 yılında Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti adını almış, Cumhuriyetin kuruluşunun ardından ise Türk Tababeti Akliye ve Asabiye Cemiyeti olarak isim değiştirmiştir. Cemiyet bugün Türk Nöropsikiyatri Derneği adı ile faaliyetlerine devam etmektedir. Fatih Artvinli, Şahap Erkoç ve Fulya Kardeş “Two Branches of the Same Tree: A Brief History of Turkish Neuropsychiatric Society (1914-2016),” *Archives of Neuropsychiatry* 54, 4 (2017): 364-371.

93 Erkoç ve Kutlar, “76 Yıl Önce,” 182.

dergisinin Mart 1926 tarihli sayısında “Kraepelin’in 70. Doğum Yılı”na özel bir bölüm ayrılmış ve Kraepelin hakkında yeni yazılara yer verilmiştir.⁹⁴ Mazhar Osman, yazısında, karanlıkta kalmış bir alan olan psikiyatriyi aydınlatan kişi ve bir deha olarak tanımladığı hocası Kraepelin’in psikiyatriye katkılarından bahsetmiştir.⁹⁵ İhsan Şükrü, psikiyatriyi gerçek bir bilim seviyesine yükselten kişi olarak tanımladığı Kraepelin’in önemini şu şekilde özetlemiştir:

Kraepelin hâkim ve hafız zekâsı ve senelerce süren sa’yı ile (mesaisi ile) dağınık ve isyankâr bir şube diye ihmal edilen, bir köşeye atılmış olan tababet-i ruhiyeyi kabil-i inhina, mazbut ve velud (esnek, düzenli ve verimli) bir ilim haline koyarken bilhassa bir meseleye, tababet-i ruhiyeye teşrih-i maraziyesine büyük bir ehemmiyet verdi ve vücuda getirdiği muazzam ilm-i inkılabında bu sahadaki faaliyetlerden pek çok istifade etti. Filhakika Kraepelin’in bu dahiyane ve esaslı görüşü sayesinde ki yepyeni bir ilim yolcuları, tababet-i ruhiye teşrih-i maraziyecileri seririyat-ı aklıyelerde belirlemeye başladılar. Bunu tababet-i ruhiye biyolojisi takip etti. İşte o tarihten beri emraz-ı akliye şubesi granit bir sütun gibi bütün fen âleminde metin ve yıkılmaz bir heybet ve ihtişamla hükümrana olmaya başladı.⁹⁶

Fahreddin Kerim ise yazısında Kraepelin’in çalışma tarzı ve kişiliğinden bahsederek “tepesi yassı şapkası, üzerinden beş on moda geçmiş potini, yirmi senelik beyaz kravatı, bir o kadar zamanlık ceket ve yeleşti, telleri kopmuş şemsiyesi kendine has orijinalitelerindedir” dediği hocasına dair şu anekdotu aktarmıştır:

Türkiye’de kendisi için bir vakit kapılarını kapayan Toptaşı’nda Münih yuvasına müşabih (benzer) bir ilim ocağı tesis edildiğini söylediğim zaman duyduğu meserret intibaları (sevinci) nurlu nazarlarında (aydınlık bakışlarında) okunuyordu.⁹⁷

İstanbul Seririyatı’nın Kraepelin’e geniş yer veren “70. Doğum Yılı” sayısından kısa süre sonra Kraepelin vefat etmiştir. Mazhar Osman, Kraepelin’in vefatını baş sayfadan şu şekilde duyurmuştur:

Birkaç ay evvel İstanbul Seririyatı’nın yetmişinci yaşını tasyid ettiği (kutladığı) Kraepelin ani bir tarzda vefat etti. 25 gün evvel ziyaretine gitmiştim. Mevsim münasebetiyle izinli olduğumu haber aldım. Sıhhat ve afiyette iyi, bir genç gibi işinin başında çalışmakta imiş. Bu haber kâfi idi.⁹⁸

94 Mazhar Osman, “Kraepelin,” *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1103-1106; Fahreddin Kerim, “Kraepelin’in Yetmişinci Yıl Dönümü,” 1106-1110; İhsan Şükrü, “Kraepelin için,” *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1110-1111.

95 Mazhar Osman, “Kraepelin,” 1103-1106.

96 İhsan Şükrü, “Kraepelin için,” 1110. “Bizler bu şubenin Türkiye’deki genç ve ihtiyar bütün yolcuları, 15 Şubat tarihi önünde hürmetle eğilelim ve bu bahtiyar günü tababet-i ruhiyenin en büyük bayramı addedelim.”

97 Fahreddin Kerim, “Kraepelin’in Yetmişinci Yıl Dönümü,” 1110.

98 Mazhar Osman, “Kraepelin Öldü,” *İstanbul Seririyatı* 8, 7 (1926): 307. Yazının tamamı Ek 1’de verilmiştir.

“Kraepelin’i Tutmak” ya da “Kraepelinci Mektep”

Türkiye’de psikiyatrinin gelişimi ve şekillenmesi sürecinde Emil Kraepelin’in ciddi bir etkisi vardır.⁹⁹ Mongeri’nin ilerleyen dönemde Kraepelin çizgisinde ne ölçüde devam ettiğini tam olarak bilemesek de yukarıda bahsettiğimiz ve üç kuşak şeklinde özetlediğimiz psikiyatristlerin Kraepelin hakkındaki yazılarını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde kendilerini “Kraepelinci” ya da “Kraepelin ve onun ekolüne sadık” olarak tanımladıkları görülür. Kraepelin’in Osmanlı-Türk psikiyatrisine etkisini, klinik, eğitim ve araştırma açısından kısaca değerlendirmek gerekirse, Raşid Tahsin’den başlayarak klinikte Kraepelin’in sınıflandırma biçimi ve organik-deskriptif yaklaşımının esas kabul edildiğini, eğitimde Kraepelin’in metinlerinin ve ders usulünün benimsendiğini, Kraepelin’in soru ve görüşme çizelgelerinin Türkçe’ye uyarlandığını, araştırma alanında ise Kraepelin’e benzer biçimde bir ekip ve uzmanlık dağılımına dayalı araştırma birimleri, laboratuvarlar kurulduğunu söyleyebiliriz.

Kraepelin’in Münih’teki araştırma enstitüsü, ruhsal bozukluklarla ilgili multidisipliner çalışmalar için özel olarak tasarlanmış bir merkezdi. Kraepelin’in ekibi, nöronların ve gliaların boyanmasına ve mikrofotograflanmasına öncülük etti; korteksin bitişik mikrofotograf haritalarını çıkardı; belirli beyin yapılarının özgül ağırlığını belirlemek için bir teknik geliştirdi; psikiyatrik genetikte soyağacı analizinin ilkelerini formüle etti ve sinematografiyi psikiyatride bir dokümantasyon aracı olarak kullanan ilk ekip oldu.¹⁰⁰ Mazhar Osman’ın asistanlarıyla birlikte Toptaşı Bimarhanesi’nde kurmaya çalıştığı ardından Bakırköy’de yeniden canlandırdığı sistem, Kraepelin’in klinik ve araştırma merkezi modelini esas almaktaydı. Akıl hastanesi bünyesinde “serolojik, anatomik ve psikolojik, genealojik laboratuvarları ve nöroşirurjik ve mekanik-elektroterapötik bölümleri” açılarak Münih’teki klinik ve araştırma enstitüsü gibi “ruh ve sinir hastaları için modern bir kuruluş” ortaya çıkarılmaya çalışılmıştı.¹⁰¹ Mazhar Osman’ın yönetimi altında oluşturulan departmanlar Kraepelin’in enstitüsüne benzer şekilde uzmanlıklara ayrılmıştı; buna göre Şükrü Hazım nöroloji, Abdülkadir Cahit nöroşirurji, Ahmet Şükrü seroloji, İhsan Şükrü anatomi-patoloji ve Fahrettin Kerim ise tecrübî ruhiyat laboratuvarına şef tayin edilmişti.¹⁰² Genç bir tıbbiyeli olarak Rasim Adasal (1902-1982), Avrupa’dan yeni dönmüş bu genç ekibin “ruh hekimliğinde yeni bir çığır” açtuklarını belirterek, ziyareti esnasında gördüğü çalışma ortamını şöyle tarif etmektedir:

99 Vamık D. Volkan, “Turkey”, *World History of Psychiatry*, editör John G. Howells (New York: Brunner/Mazel, 1975), 391-92.

100 Assen Jablensky. “Living in a Kraepelinian World: Kraepelin’s Impact on Modern Psychiatry.” *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 383.

101 Erkoç ve Kutlar, “76 Yıl Önce,” 182.

102 Fahrettin Kerim Gökay, “Bakırköy Sinir ve Akıl Hastalıkları Hastanesi’nin 50. Yılı Dolayısıyla Tarihi Günlere Bakış,” *Bakırköy’de 50 Yıl*, editör Faruk Bayülkem (İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977), 103.

Ahmed Şükrü Emet laboratuvarında akıl hastalarının bel suyu tahlillerini yapıyor ve buna ait bir kitap yazıyordu. İhsan Şükrü Aksel anatomopatoloji laboratuvarında durmadan açılan beyinlerde akıl hastalıkları için patolojik lokalizasyon arıyor, Fahrettin Kerim Gökay o zaman bugünün Medikal Psikoloji dersinin yerine geçen ‘Mental Semiyoloji’ kursunu veriyor. Merhum Şükrü Hazım bizlere tahtada renkli tebeşirlerle çizdiği resimlerde modern nöroanatomi ile fizyoloji anlatıyordu.¹⁰³

Kraepelin, söz konusu kuşaklar üzerinde sadece klinik, eğitim ve araştırma açısından değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal fikirleriyle de güçlü bir tesir bırakmıştır. Kraepelin’in özellikle içki aleyhtarlığı ve içki ile mücadeleyi aynı zamanda bir akıl sağlığı mücadelesi olarak gören bakışı, Mazhar Osman ve ardından özellikle Fahreddin Kerim tarafından benimsenerek, 1920’ler boyunca önemli bir gündem oluşturmuştur. Dejenerasyon, genetik (ırsi) ve öjeni (ırk hıfzıssıhhası) konularında Kraepelin’in ardından özellikle Rüdün¹⁰⁴ ve Jaureg¹⁰⁵ gibi araştırmacıların yaklaşımları kabul edilmiş fakat akıl hastalarının kısırlaştırılması gibi öjenik uygulamalar Türkiye’de tartışılrsa da ulusal düzeyde bir politika ya da pratik haline gelmemiştir.¹⁰⁶

Kraepelin’in Türkiye psikiyatri tarihinde bir başka açıdan da simgesel önemi vardır. Yukarıda bahsi geçen psikiyatristlerin Kraepelin hakkında ortak izleği ve en sık tekrarladıkları tema, kendisine Toptaşı Bimarhanesi’ni ziyaret izni verilmemiş olmasıdır. II. Abdülhamit dönemi ve Toptaşı Bimarhanesi ile ilgili yazılarda istisnasız biçimde yer alan ve ilerleyen yıllarda da sıklıkla tekrar edilen bu “engelleme” ya da “izin verilmeme” hadisesi, aynı zamanda söz konusu isimlerin eski rejime dair eleştirilerinin en önemli argümanlarından biri olmuştur. Toptaşı Bimarhanesi’ni modern bir akıl hastanesi ve araştırma enstitüsü haline getirmek isteyen Mazhar Osman’ın kısa süren ilk başhekimlik döneminin istifalarla sonuçlanması, hemen ardından asistanların Almanya’ya gidişleri ve dönüşte ekibin tekrar biraraya gelerek Toptaşı ve ardından Bakırköy’de giriştikleri kurumsallaşma sürecine ilişkin anlatılarda Kraepelin’in adı ve onun araştırma enstitüsü sıkça zikredilmiş, Münih’tekine

103 Rasim Adasal, “Toptaşı’ndan Bakırköy’e,” *Bakırköy’de 50 Yıl*, editör Faruk Bayülkem (İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977), 119.

104 Ernst Rüdün (1874-1952): Alman psikiyatrist ve genetikçi. Rüdün, 1931 yılında, Kraepelin’in meşhur araştırma enstitüsünü yönetmeye başlamış ve Hitler’in gücü ele geçirmesi ile birlikte Nazi rejiminin öjeni ve ırsal hijyen politikalarının aktif bir destekçisi olmuştur. 1933 yılında çıkarılan Kısırlaştırma Kanunu’nun düşünsel mimarı olarak Rüdün, Alman öjenisine katkılarından dolayı Hitler tarafından iki defa Nazi madalyası ile ödüllendirilmiştir. Bkz. M. Matthias Weber, “Ernst Rüdün, 1874-1952: A German Psychiatrist and Geneticist,” *American Journal of Medical Genetics* 67, 4 (1996): 323-331; Jay Joseph ve Norbert A. Wetzel, “Ernst Rüdün: Hitler’s Racial Hygiene Mastermind,” *Journal of the History of Biology* 46, 1 (2013): 1–30

105 Julius Wagner von Jauregg (1857-1940): Avusturyalı hekim. Paralizi jeneral (general paresis) tedavisinde sıtma mikrobi enjekte edilerek oluşturulan ateşin kullanılabileceğini keşfetmiş ve 1927 yılında bu keşfinden dolayı Nobel Tıp Ödülü almıştır. Fahreddin Kerim’in bir süre yanında çalıştığı Jauregg’in “sıtma ateş tedavisi” ve Türkiye’de uygulaması hakkında bkz. Fatih Artvinli, “More than a Disease: The History of General Paralysis of the Insane in Turkey,” *Journal of the History of the Neurosciences* 23, 2 (2014): 127-139.

106 Fatih Artvinli ve Merve Kardelen Bilir Uslu, “On a Long, Narrow Road: The Mental Health Law in Turkey,” *International Journal of Law and Psychiatry* 86 (2023): 101845.

benzer bir kurumun İstanbul’da oluşumunun engellendiği, nihayetinde Cumhuriyet’in ardından Bakırköy’de tam anlamıyla bir müesseseye kavuşulduğu, ortak bir anlatı haline gelmiştir.

Mazhar Osman ve ekibinin Kraepelin’i modern psikiyatrinin ya da psikiyatri biliminin kurucusu olarak kabul ederken esas üzerinde uzlaştıkları ve öne çıkardıkları husus, ruh ve sinir hastalıklarının biyolojik/organik nedenleri ve temelleridir. Psikiyatryi biyoloji ile buluşturduğu için kutsanan Kraepelin’in psikoloji ile bağı, özellikle klinikte psikolojiye verdiği önem yeterince kabul görmemiştir. Kraepelinci psikiyatrinin bu anlamıyla Türkiye’de “biyolojik psikiyatri”¹⁰⁷ olarak benimsendiği, “psikolojik psikiyatri” tarafının ise zayıf kaldığı görülmektedir.¹⁰⁸ Raşid Tahsin ve Mazhar Osman’ın kendilerini Kraepelinci olarak tanımlamalarını eleştiren İzzeddin Şadan, Kraepelin’in psikolojiyle çok meşgul olmuş olmasına rağmen, Toptaşı ve Bakırköy ekibinin psikiyatride psikolojik araştırmalara yer vermediklerini, psikolojiyi “Edebiyat fakültelerinde okutulan edebi bir mevzu” sayarak tıbbın içinde görmediklerini belirtmektedir.¹⁰⁹

Bahsedilen dönemde Türk psikiyatrisinin “Kraepelinci” vasfını sorgulayan yegâne isim olarak İzzeddin Şadan, bu yaklaşım nedeniyle psikiyatrinin “tek taraflı” kaldığı görüşündedir:

Tabii biz Kraepelin’i tutuyorduk. Bunun ne dereceye kadar Kraepelin’in mektebine uyduğunu pek kestiremiyoruz. Yalnız bir vak’a aklımda kalmış: Azade isminde Toptaşından Bakırköy’e gelen ve senelerden beri Mani kronik teşhisini taşıyan bir hasta vardı. Bu hasta nazarı dikkatimi celbettiği için saklamış olduğum müşahedesini Paris’te tahsilde iken hocam De Fursac’a okudum: Üstat bu Mani kronik değil, Kraepelin’in Demence précoce excité dediği şeydir ve nadir görülür demiştir. Bundan anlıyorum ki, Kraepelin de pek iyi bilinmiyordu. Régis’ten [Emmanuel, 1855-1918] ise, Mazhar Osman hiç hoşlanmazdı. Halbuki bu zat büyük mütehassısların paralizi jeneral’in frengi ile alakası olmadığını iddia ettikleri zaman paralizi jeneral’in frengiden olduğunu ısrarla iddia eden bir müellifti... Halbuki Charcot [Jean-Martin, 1825-1893] ve Déjerine [Joseph Jules, 1849-1917] gibi üstadlar buna iştirak etmiyorlardı. Régis’i tanımamak kanaatimce bir hata idi. Görüldüğü üzere Toptaşı tek taraflı kalmıştı.¹¹⁰

107 Mazhar Osman, psikiyatrinin bilimsel bir disiplin olmasını, ruhsal hastalıkların “biyolojik” temeli ile savunmaktadır: “Ruh hekimliği, felsefe-metafizik bir ilim değildir. Bilgi ve görgüye, seririyat ve laboratuvara, nihayet feth-i meyte [otopsiyeye] ve mikroskopik nesci [hücre] araştırmalarla temeli kurulmuş ve ilerlemekte olan hekimliğin bir şubesidir; o halde delilikler de zatürre, tifo, böbrek iltihabı gibi çeşit çeşit hastalıklardır. Mecnun dimağı bozulmuş, beyinde fizyoloji veya teşrihi değişiklik olmuş, bir hastadan başka bir şey değildir.” Mazhar Osman, *Akal Hastalıkları*, 2. bs. (İstanbul: Kader Matbaası, 1935), 11.

108 Mazhar Osman, bir bilim olarak “psikoloji”yi, beyni inceleyen bir “fizyoloji”ye indirgemektedir: “Dimağın ön fussenun kışrı ruhun tecelligâhidir. Bildiğimiz hareket, his, söyleme, yazma, görme, işitme, tatma, koku alma, hafıza, idrak, hayal gibi melekeler de kışırda yer tutmuştur. Ahlâk, seciye, irade de kışırın mahsulüdür. Bunların hepsi ehrami hücrelerin iştiraki suretinde veya yalnız başına faaliyetlerin eseri olduğu için el ve ayağın hareketinden bahseden fizyoloji ile zekâ ve ahlâkla meşgul olan psikoloji arasında bir fark olamaz. Binaenaleyh psikoloji tabirinden metafizik bir ilim değil, kısaca fizyoloji anlıyoruz (...) Psikolojiye ruh ilmi, tababeti ruhiyeye ruh hastalıkları diyoruz.” Mazhar Osman, *Tababet-i Ruhiye* (İstanbul: Kader Basımevi, 1941), 107.

109 İzzeddin Şadan [Biril], “Hatırat,” *Bakırköy’de 50 Yıl* (İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977), 131.

110 İzzeddin Şadan, “Hatırat,” 135-136. Şadan’ın psikanalize yaklaşımı inceleyen çalışma için bkz. Kutluğhan

Mazhar Osman ve ekibinin, Toptaşı Bimarhanesi'nin son döneminde sağlamaştırdıkları Kraepelinci psikiyatri anlayışı, Cumhuriyet'in ardından açılan Bakırköy'de de hâkim paradigma olmaya devam etmiştir. Bu dönemde, Kraepelinci ekolden başka ekoller (Şadan'ın deyişle “mektef farkları ve telakkileri”)¹¹¹ bulunmadığından, neredeyse İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar tek ve kat'i yaklaşım olmayı sürdürmüştür. Mazhar Osman ve İhsan Şükrü, 1930 yılında “klasikleşmiş olan Kraepelin şemasını gözönünde tutarak”, Türkiye için “Uzman-Aksel sınıflandırması”nı önermiş¹¹², bu sınıflandırma sistemi, 1960'lı yıllara kadar temel sınıflandırma olmuştur.¹¹³

Günsel Koptagel-İlal, Türkiye'de hem ruhsal hastalıkların sınıflandırılması hem de tanı ve değerlendirme yöntemleri açısından uzun süre “Kraepelin'ci öğreti”nin egemen olmaya devam ettiğini, 1950 sonrasında Batı Avrupa ve A.B.D.'nde “psikodinamik ve psikanalitik psikiyatri görüşlerinin iyice yaygınlık kazanması” ve bu ülkelerde ileri eğitim gördükten sonra yurda dönen hekimler arasında da “dinamik anlayışa doğru eğilim”in artmaya başladığını belirtmektedir.¹¹⁴ İkinci Dünya Savaşının ardından pek çok alanda olduğu gibi psikiyatri alanında da “Amerikan etkisi” giderek artmaya başlamış, psikanalitik paradigmanın öne çıktığı A.B.D.'nde eğitim alarak yurda dönen hekimlerle birlikte psikanalitik psikoterapilere ilgi yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kraepelin'in deskriptif (tanımlayıcı)¹¹⁵ psikiyatri yaklaşımı, özellikle DSM-III ile birlikte A.B.D.'nde yeniden ortaya çıkmış ve 1980 sonrası Türkiye'de de DSM çizgisi kabul görerek klinikte kullanılmaya başlanmıştır. Washington'daki psikiyatri uzmanlığı sırasında “Yeni Kraepelinci”¹¹⁶ olarak nitelendirilen Guze ve Winokur ile çalışan Oğuz Arkonaç (1932-

Soyubol, “Turkey Psychoanalyzed, Psychoanalysis Turkified: The Case of İzzettin Şadan,” *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 38, 1 (2018): 57-72.

111 Şadan, Raşid Tahsin ve Mazhar Osman'ın Kraepelin'i anlayamadığı gibi Avrupa psikiyatrisini de takip etmediği görüşündedir: “Tıbbiye-i Mülkiyenin muktedir aklıye hocası [Raşit Tahsin] ve Régis'nin talebesi Rüştü Paşa'dan beri teessüs etmekte olan akıl hastalıkları ilmini, göya Kraepelin'den öğrendiğini sandığı garabetlerle dolduran, gülünç, tafrafuruş, sathi, tıbbin mülhem olduğu ilim usullerinden uzak bir ucube haline soktu (...) Bazı akliyeciler Mütarekenin ilk senelerinde mahkemelere düştüler... Ellerine geçirdikleri birkaç sertababet dolayısıyla sanki kendilerini büyük adam sanan bazı akliyeciler, ortaya 'mektef farkları ve telakkileri' atarak şubeyi baltalamaktan hâli kalmadılar. Mektef farkları ilmi telakkilerin uyuşmamasından ileri gelirse anarım. Fakat, mektef telakkisinden, farklarından bahsedenlerin akliye kültürü 'alaylı bir mütehasşıs' olmaktan ileri gitmiyordu. Çünkü Garpten feyz almamışlardı. İhtisaları kendi kavlı mücerretlerinde kalıyor, iktidarlari ise, teşhislerinin yanlışlıkları ve tenakuzlarıyla tekzip ediliyordu.” İzzeddin Şadan [Biril], “Dr. Raşit Tahsin Öldü – Ölülere Ancak Hakikati Borçluyuz,” *Yeni Adam* 115 (1936): 5.

112 İhsan Şükrü Aksel, *Psikiyatri Ders Kitabı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1945), 198-199.

113 Özcan Köknel, “1900-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Psikiyatri,” *Türkiye'de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği* (Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, 2010), 333.

114 Günsel Koptagel-İlal, “Son 100 Yılda Türkiye'de Genel Çizgileriyle Psikiyatri ve Psikosomatik Hekimlikğin Gelişimi,” *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi- Özel Ek Sayı 12* (1981): 364, 366.

115 Kraepelin, öğrencilerinin gördüğü şeyleri yorumlamalarını değil, sadece tanımlamalarını istiyordu. Hannah S. Decker, “How Kraepelinian was Kraepelin? How Kraepelinian are the Neo-Kraepelinians? -from Emil Kraepelin to DSM-III,” *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 340.

116 Yeni Kraepelinci (Neo-Kraepelinian) yaklaşım için bkz. Wilson M. Comptom ve Samuel B. Guze, “The Neo-

2001)¹¹⁷ Bakırköy’de DSM-III’ün tanıtımı ve kullanımının öncülüğünü yaparak Kraepelinçi yaklaşımın yeniden yaygınlık kazanmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde psikiyatri eğitiminde de ağırlık psikofarmakoloji, beyin görüntüleme, genetik ve bilişsel davranışçı psikoterapiler lehine ağırlık kazanmıştır.¹¹⁸ Günümüzde psikiyatrinin Kraepelinçi dünyada yaşamaya devam ettiği gibi¹¹⁹ Türkiye psikiyatrisinde de Kraepelin’in etkisi ve yaklaşımının egemenliğini sürdürdüğünü söylemek mümkün görünmektedir.

Şekil 6. Max Planck Psikiyatri Enstitüsü ve Ludwig Maximilian Üniversitesi Psikiyatri Kliniği’ni kuran Emil Kraepelin. Solundaki masanın örtüsü ve üzerindeki cezve dikkat çekicidir. Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv, Münih.

Kraepelinian Revolution in Psychiatric Diagnosis,” *European Archive of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 245 (1995): 196–201.

- 117 Uzmanlık eğitimini 1959-1962 yılları arasında Washington Üniversitesi Psikiyatri bölümünde ve S. Louis MO Renard Hospital’da yapan Oğuz Arkonaç’ın, DSM-III sınıflandırmasını temel alarak yazdığı *Psikiyatrik Semptomlar ve Sendromlar* (İstanbul: Bakırköy Akıl Hastanesi Vakfı, 1983) kitabı bu açıdan ayrı bir öneme sahiptir. DSM-III’ün çevirisi Soli Sorias’ın öncülüğünde, Ege Üniversitesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları kliniği çalışanlarınca kullanılmak üzere gerçekleştirilmiştir. Mustafa Yıldız, “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı DSM-5’in Türkçe Çevirisi Üzerine,” *Türk Psikiyatri Dergisi* 25, 3 (2014): 218.
- 118 Can Cimilli ve Levent Küey, “Türkiye Psikiyatri Derneği ve Psikiyatri Topluluğunun Uluslararası İlişkileri,” *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği* (Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayını, 2010), 76.
- 119 German E. Berrios and R. Hauser, “The Early Development of Kraepelin’s Ideas on Classification: A Conceptual History,” *Psychological Medicine* 18 (1988): 813–821.

Sonuç

Türkiye’de modern psikiyatri 19. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlamış ve yüzyılın sonuna dek ağırlıklı olarak Fransız psikiyatrisinin etkisinde kalmıştır. Yüzyıl dönümünden itibaren, İstanbul’da az sayıdaki nöropsikiyatristin (akliye ve asabiye mütehasısı) içinde Alman psikiyatrisinin etkisinin yaygınlaşmaya başlaması, dönemin ünlü Alman psikiyatristlerinden Emil Kraepelin ile kurulan temas ile doğrudan bağlantılıdır. Kraepelin ile erken dönemde tanışan ilk isim, aynı zamanda Kraepelin’in 1895 yılında gerçekleştirdiği ilk İstanbul ziyaretinde kendisine eşlik eden Luigi Mongeri’dir. Aynı yıllarda Kraepelin’in yanında eğitim alan Raşid Tahsin, 1896 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de psikiyatri eğitimini başlatmış ve bu ilk derslerle birlikte başlayan Kraepelin etkisi ilerleyen yıllarda giderek ana akım yaklaşım olarak egemenliğini uzun süre korumuştur. Mongeri ve Tahsin’i birinci kuşak psikiyatristler olarak kabul edecek olursak, ikinci kuşak psikiyatristlerden Kraepelin’in en önemli takipçisi, aynı zamanda Kraepelin’in yanında çalışan Mazhar Osman’dır. Türkiye’de Kraepelinci psikiyatrinin iyice yerleşmesi ve kurumsallaşmasını sağlayan Mazhar Osman, kendi asistanlarından İhsan Şükrü, Fahrettin Kerim, Ahmet Şükrü ve Necati Kemal’i 1922-1924 yılları arasında Almanya’ya göndermiş ve bu üçüncü kuşak psikiyatristler de yine Kraepelin ekolünün sadık takipçileri olmuştur. Özetle yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye’de psikiyatrye yön veren belli başlı psikiyatristlerin tamamı Kraepelin çizgisinde kalarak, onun ve deskriptif psikiyatri yaklaşımının ateşli birer temsilcisi olmuştur.

Emil Kraepelin, öğrencisi Raşid Tahsin ve mektuplaştığı Luigi Mongeri sayesinde 1895 ve 1905 yıllarında olmak üzere iki defa İstanbul’u ziyaret etmiş; Şişli’deki Fransız La Paix ve Yedikule’deki Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi’nde gözlemlerde bulunmuştur. Kraepelin için İstanbul ziyareti, farklı ülke ve kültürlerde ruhsal bozuklukların ortak ve özgün yönlerini araştırma ve belki de tasarladığı transkültürel psikiyatri çalışmaları açısından önemli bir katkı iken, yukarıda isimlerini andığımız psikiyatristlerin metinlerinde ise bu seyahatin ‘ziyaret yasağı’na indirgendiği görülmektedir. Mazhar Osman ve ekibinin Toptaşı Bimarhanesi’nin son döneminde tesis etmeye çalıştığı ardından Bakırköy’de yerleştirdikleri klinik sistem ve laboratuvarlar, Emil Kraepelin ve ekibinin Münih’teki araştırma enstitüsüne önemli ölçüde benzemektedir.

Kraepelin’in Türkiye’de anlaşılma biçimi, daha doğrusu Kraepelinci psikiyatri yaklaşımın Türkiye’de anlaşılma esas ögesi ruhsal hastalıkların sınıflandırma ve tanımlanması olsa da Kraepelin’in psikiyatrye bilim haline getirmesini biyolojik temellere oturtması ile açıklanmakta ve böylelikle ruhsal hastalıkları tamamen beyin hastalıkları, beyni ise ruhsallığın fiziksel olarak ikamet ettiği organ şeklinde tasavvur etmelerini beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle biyolojik psikiyatrye indirgenmiş görünen Kraepelin’in psikoloji araştırmaları ve esasen klinik sınıflandırmasının temelini oluşturan psikoloji kısmı göz ardı edilmiştir.

EK I - Dr. Mazhar Osman Uzman'ın "Kraepelin Öldü" Başlıklı Yazısı

İstanbul Seririyatı, 8, 7 (Teşrinisani/Kasım 1926): 306-313.

Birkaç ay evvel *İstanbul Seririyatı*'nın 70. yaşını tes'id ettiği (kutladığı) Kraepelin, ani bir tarzda vefat etti. 25 gün evvel ziyaretine gitmiştim, mevsim münasebetiyle izinli olduğumu haber aldım; sıhhat ve afiyette iyi, bir genç gibi işinin başında çalışmakta imiş. Bu haber kâfi idi. Düsseldorf'da en sevdiği eski asistanlarından [Dr. Karl] Weiler'e tesadüf etmiştim. Weiler'de bir tabibe olan muhterem zevcesi de hocamızın afiyetini teyit etmişlerdi. İstanbul'a avdet ettim, birkaç gün sonra üstadın vefatını haber aldım, tabii çok müteessir oldum. Kim müteessir olmaz ki Kraepelin gibi adamlar bir milletin değil bütün insanıyettir. Kraepelin gibi dâhi ve alim yetiştirmekte binlerce darülfünunlarına, mükemmel lâyuad (sayısız) laboratuvarlarına rağmen zaman bahil (cimri) görünüyor. Fabrikaların, laboratuvarların yaptığı toplar zehirler, mekteplerin yetiştirdiği diplomatlar, kumandanlar birkaç dakika içinde şehirler[i] harap ediyor, orduları yere seriyor, bir milletin vücudunu ortadan kaldırıyor. Fakat bu kadar müessese-i ilmiyeler, bu kadar darülfünunlar Kraepelin gibi bir adam yetiştiremiyor.

Kraepelin gibi ömrünü ilm ü fenne hasretmiş büyükleri tanımaz fen adamları, ekseriya bir köşede mahfi kalır. Onları ancak hürmetkarları, ilimle uğraşanlar tanır. Halbuki askerlik, diplomasi, edebiyat, muharrirlik gibi bazı meslekler kolay şöhret temin eder. İskender-i Kebir'i iştmeyen yoktur, fakat Aristo veya Çiçeron'dan kimin haberi vardır. Napolyon meşhur âlimdir, fakat insanıyete Napolyon gibi muzır değil, ebedi iyilikleri ile bütün insanları kendisine minnettar eden Pastör'ü kaç kişi tanır hele bu asırda yumruğu kuvvetli olduğu için [Georges] Carpentier'yi bir palyaço Şarlo'yu veya küçük soytarı Cha-Ü-Kao'yu [Chahut-Chaos] köylülerimiz bile tanıdığı halde mesela Kraepelin'i belki doktorlarımız bile tanımaz. Halbuki Kraepelin tarih-i tıbda büyük inkılap yapmış bir âlimdir. Günden güne dal budağı çoğalan feyizli bir şube-i tıbbiyenin, tababet-i ruhiyenin hakiki banisidir. Şöhretini tesadüfe, talihe değil büyük yaratılmış bir kafayı tam yetmiş sene çalışmakla klinik içinde yürümekle, laboratuvarlarıyla seririyat meşgaleleriyle hakikat aramakla elde etmiştir. Kendi aleminde mütevazı bir alim olduğu halde şöhreti yine afaki tutmuştu. Almanya'da hangi sınıf halktan birine Kraepelin'i sorsanız size bu alimin kim olduğunu söylerler. Ecnebi ve düşman memleketlerinde bile Kraepelin'i sevmeyen ve takdir etmeyen erbab-ı fen pek azdır. Kraepelin'i Türk hekimlerine ilk tanıtan Türk, Tıp Fakültesi Seririyat-ı akliye müderrisi Raşid Tahsin Bey olmuştur. Raşid Beyin derslerinde Kraepelin'in yirmi otuz defa zikredilmediği hiçbir saat yoktu. Hocamızın merhuma bu merbutiyetini ibtidaları, tilmizliğin fazla muhabbetine atfediyorduk. Zaman geçtikçe biz de Kraepelin'e tapmağa başladık. İntisab ettiğim alemin güneşi[nin] Kraepelin olduğuna iman ve itikat ettim. Bugüne kadar binbir müellifin eserleri ve tenkitleri veya yirmibir senedir klinikte geçen ömrümde akidelerimi sarsmadı. Hürmetimi ve itimadımı artırdı. Kraepelin olmasaydı bu şube-i tıbbiye bu günkü müderrec-i terakkisininin

daha ilk basamaklarında mütereddid adımlarla emeklemekte olacağına hiç şüphe etmiyorum. İyi gördü, iyi düşündü, iyi söyledi. Görmek, düşünmek ve söylemekle yetmiş sene etrafına feyiz ve nur saçtı. Fakat şunu bilmeliyiz ki, bir Kraepelin başka bir çorak muhitlerde yetişemez. Allah böyle bir zekayı bu toprağa nasip etse şüphesiz susuzluktan kurur. Ancak Kraepelin müesseseleri ile laboratuvarlarıyla en medeni milletlerin ağzının suyunu akıtan Almanya'da yetişebilirdi. Bu ham elmas en mükemmel üstatlar elinde tıraşide edilmiş (yontulmuş), her suretle terbiye görmüştü. Daha otuzuna varmadan hoca olmak, ilim ve şöhretini nurlandırmak için kemaller göstermişti. Fakat böyle kafa değerine yakın kafaların yardımı olmazsa bu derece feyyaz olabilir miydi? Şüphesiz ki...Hayır... Kraepelin pek iyi düşündüğü halde fikirlerini tashih veya teyid edemeyen, bizim tabirimizce onu anlamayan bir muhitte düşeydi söylediklerine bir müddet sonra kendisi de kıymet vermeye başlayacaktı. Kraepelin'e klinikte uzun müşahedeleri hazırlayacak birçok asistanlar lazımdı. Onu Alman darülfünunları hiçbir hocadan esirgemez ki... Kraepelin klinikte gördüklerini laboratuvarla teyit etmek isterdi. Başka türlü gördüklerinin kıymeti olamazdı, yahut laboratuvarlarının yardımıyla klinikte yürümek istiyordu. Teşrih-i marazi laboratuvarı açıldı. Misli dünyada olmayan âlimler otuz bu kadar senedir Kraepelin'in yanında bu yeni sahada çalıştı, onlar fen için gece gündüz uğraşırken Kraepelin de onların feyiyle kemale geliyordu. Birinin bıraktığını diğeri takip etmek, mahsul-ı sa'yuları (emeklerinin mahsulü) bütün dünya âlimlerince tetkikten geçirilmek şartıyla, deliliğin teşrih-i maraziyesi olabileceğini düşünen bu alimin müessesesi cihan-ı irfana Nissl,¹²⁰ Alzheimer,¹²¹ Spielmeyer'in¹²² cihan değer mesaisini hediye etti. Şüphesiz Kraepelin'i bu kadar alim eden bu adamların sa'yıdır (emeğidir). Kraepelin tab'ının (mizacının) az çok huşûnetine (katılığına), biraz serbest fikir taşıdığı için Kayzer'in az çok nefretine, hususiyle dalkavukluk bilmediği için kibarlarca adem-i mergubiyetine (istenmemesine) rağmen hükümete istediğini yaptırdı. Heidelberg hocası (Große) Isar deresi kenarındaki pis tumarhane yerine Münih'in en güzel sokağında kâinatta misli bulunmayan bir kliniğe sahip oldu. Sade klinik binasını mı? Ne İtalya'da ne Fransa'da ne Amerika'da ve İngiltere'de misli olmayan mükemmel laboratuvarlara ve onların başında en kâmil mütehasıslara malik oldu. Klinikte en mükemmel mütehasıslarla vakaları takip ederken [Dr. Karl] Weiler gibi ateşeyn bir genç icad ettiği muhtelif cihazlarla ruhi akseleri (nöbetleri, krizleri) muayene ediyor, neticelerini üstada bildiriyor. Bir mütehasıs sinematografla hastaların yürüyüşlerini oturularını zapt ediyor. Psikoloji laboratuvarında tıp ve felsefe doktorlarından mütehasıslar kendisiyle beraber salim adımlarla, tedricen kuule alışanlarda dikkati, hafızayı ölçmeye çalışıyor, düşünülen muayene usulleri zabıtı ile meşhur Alman fabrikalarında hemen mücessem bir halde kliniğe geliyor. Diğerk taraftan cinnetlerin

120 Franz Alexander Nissl (1860-1919): Alman nöropsikiyatrist; histopatoloji ve nöroanatomi çalışmalarıyla ünlenmiştir.

121 Alois Alzheimer (1864-1915): Kendi adıyla anılan Alzheimer hastalığını tanımlamıştır. Kraepelin ve Franz Nissl ile birlikte çalışmıştır. Edward Shorter, *A Historical Dictionary of Psychiatry*, 18-19.

122 Walther Spielmeyer (1879-1935): Alman hekim, nöropatolog.

muhtelif sahalarında [Dr. Felix] Plaut gibi bir alim asistanlarıyla kanın terkebini araştırıyor. Kan ve mayi-i dimaği-i şevkiyi iyiden iyiye tetkike kalkıyor. Seroloji laboratuvarının yardımıyla Teşhisler daha salim ve daha emin konmağa başlıyor. Diğer bir laboratuvarı, teşrih-i marazi [ile] ölen hastaların dimağlarını uzun uzadıya kesiyor, boyuyor, tetkik ediyordu. Kendisi bir tüp tutmadan seroloji âleminin mesaisine tesahub ediyor, teşrih-i marazi ile hatalarını öğreniyor; [Rüdin] tetkik-i ensal ile irsiyet hakkında çıkardığı neticeleri önüne koyuyor. İşte Almanya'da bir Kraepelin böyle yetişiyor. Kraepelin müessesesinin masrafı bizde 40-50 müesseseye kifayet eder. O ilmi nispetinde takdir görüyor, klinik yanında bir hane veriliyor, memleketin sadrazamından birkaç kat fazla maaş alıyor. Tıbbi tetkikatta bulunmak için [Dr. Ernst] Rüdin'i Cezayir'e yolluyor, kendisi İstanbul'a hatta Cava'ya gidiyor. Harp başlangıcında o koca müessese de üstada dar gelmeye başladı. Taharriyat-ı ilmiye müessesesi açmak istedi. Müracaatları kırılmadı, istenildiği verildi. Alim ve mütehasıs yetişirmek için dünyada misli olmayan bir müessese küşad etti. İhtiyarlığını bahane ederek seririyat-ı ruhiye dershanesinden ayrılırken taharriyat-ı ilmiye müessesesinin başına daha büyük ihtiramla getirildi. Yürümek istedikçe muhiti kollarından eteklerinden tuttu koşturdu, tayyare süratiyle yükseltildi, uçurdu. Kraepelin işte böylece Kraepelin oldu. Çalışırken nikbet görmedi, ektiği tohumları filizlenmiş koca ağaç olmuş, meyve vermiş gördü. İş o destgâhı korumaktı... böyle atölyelerden bu çeşit mallar çıkar. Yoksa ne emekler hüsrana olur. Ben Kraepelin'in yanında çalışırken Cerletti,¹²³ Perusini¹²⁴ gibi birçok İtalyan gençleri daha çalışıyordu. Bugün kitaplarda sa'ylarından hürmetle bahsedilen bu adamlara sorardım: bizi sormayın, fakat siz niçin buralardasınız derdim. Bana ah bu laboratuvarlar... mümkün mü İtalya'da olsun. Burada insan zorla alim olur, çalışmadan öğrenir. Pek büyük gördüğünüz hoca Alzheimer'a bakınız. Bu adamın yerinde kim olsa Alzheimer olur derlerdi. Tabii bu sözler kısmen doğru idi. Fakat bu laboratuvarları yapan, böyle işleyen yine bu adamlardı. Bu müesseseleri bize olduğu gibi nakletseler kapısından bakan olmazdı, ertesi gün örümceklenirdi. Benim asıl gıpta ettiğim bu materyalden ziyade bu personeldi, nasıl çalışıyorlardı, nasıl müsmir oluyorlardı.

Kraepelin ne istemezdi de olmazdı. Kraepelin gibi adamlar memleketlerinde neler yaptırılmazlar. Hükümet müessese müdürünü servetlere gark etmiş, emrine milyonları vermiş, onu bir takım mali ve idari usullerle bağlamamış. Ne isterse yaptırmış, yıktırmış. İsteddiği kadar asistan almış, istediğini yanında tutmuş, işine gelmeyenı bırakmış, geleni ihya etmiş. Ne yapıyorsun denilmemiş. Yaptıkları alkışlanmış, yapacakları sorulmuş... Kendisi öğretmiş, yanındakiler kendisine birçok şey öğretmiş, seririyatın ortasındaki zengin kütüphanede konferanslar tertip ederek muhtelif şube mütehasısalarını dinleye dinleye feyz almış, feyz vermiş...

123 Ugo Cerletti (1877-1963): İtalyan nörolog, Elektroşok tedavisinin (EKT) mucidi.

124 Gaetano Perusini (1879-1915): İtalyan doktor. Alois Alzheimer'ın öğrencisi ve meslektaşdır; Alzheimer hastalığının tanımına katkıda bulunmuştur.

Bir şakird oralarda ne kasavetsiz çalışır. Sabahleyin en geç sekizde kliniğe girersiniz. Karları temizlenmiş tertemiz asfalt yollardan kliniğin kapısına girerken o duyulan zevk nedir? İnsan gayri ihtiyari birçok intibaatın tesirinde kalır. Sabahleyin konforlu pansiyonunuz, temiz bir şehir, işinin başına gitmek için hızlı yürüten insanlar, güzel binalar, üstünüze çamur sıçramayan yollar nihayet klinik, klinikte kaloriferin ılık havası sizi karşılar. Merdivenleri çıkarsınız. Yegâne ettiğiniz zahmet bu, hocalar asansörle çıkar. Şapkanızı koridora koyarsınız. Kocaman bir laboratuvar. Bir masacık üzerinde size ait hurdebin, boya şişeleri, camlar vs. Öğleye kadar çalışırsınız, her masa başında bir dolu kafa çalışıyor bir dakika boş zaman geçiren yok. Laboratuvarların yanındaki odasında yalnız laborantıyla çalışan hoca biraz sonra görünür. Her birinizin masasına ayrı ayrı gelir. Müstahzarlarınızı tedkik eder, mütalaalarını söyler, nihayet öğle yemeği tatili, ikide yine aynı faaliyet. Gece yedi sekize kadar... Oradan pansiyonunuz ve eğlencelere... Binada ses yok. Herkes vazifesini bilir. Bir sertabip nöbetçi onbaşılığı yapmaz, bir doktor hastasının yatak çarşaflarını saymakla gününü geçirmez... Böyle mükemmel muhitleri görmek insanı hem mesut ve hem meftur eder. Fakat vatan oraları gören gençlerden fütur (gevşeklik) değil, hükmünce çarnaçar muhite uymak değil, o kemali buraya da getirmelerini istiyor. Muktedir olabildiğimiz kadar o irfanın misyonerliğini bütün tafsilâtıyla yapmalıyız...

Kraepelin'den feyz alan ikinci Türk benim... Raşid Tahsin Bey üstadın yanında Heidelberg'de bulunmuştu. Ben Münih'de okudum. Kendisini daha evvel İstanbul'da Raşid Bey'in evinde görmüştüm. İstanbul'u ziyarete gelen üstat eski şakirdine uğramıştı, ben de Gülhane'de asistan idim. Hoca bizi kendisine takdim etti. O beş on dakikalık müsafere (misafirliği) esnasında muttasıl Raşid Beyi istintak ediyordu. İstanbul'da kaç Bimarhane var, mecaninin zükur ve inas, ırk ve mezhep miktarı ne kadar, felc-i umumi nisbeti ne derece, erken bunamayı hangi sınıfta görüyorsunuz ve hangi şekillere çok rast geliyorsunuz. Şakirdi cevap verdikçe not alıyordu. Kraepelin'de bu öğrenmek hevesine sonradan da şahit oldum. Münih'e gittiğim vakit Liepmann'ın, Broadmann'ın, Alzheimer'ın hatta Weiler'in derslerini nevehes bir mektep çocuğu gibi dinliyordum. İnkılap senesi Avrupa yolu herkese açılınca Gülhane'yi tıbbiyeyi bıraktım, kendi hesabıma Kraepelin'in yanına gittim. İstanbul'da kadro harici edilerek maaşım kesildiği için ancak bir sönestr yanında bulunabildim. Mecburen İstanbul'a döndüm. İki sene sonra tekrar beş on para kazanarak Avrupa'ya tahsile dönünce artık yanına Kraepelin'in yanına gitmedim. Berlin'deki Ziehen'i¹²⁵ tercih ettim. Çünkü ilk defasında Kraepelin'in zengin kliniğinden fakir memleketime dönmek bana hüsrana vermişti. Ziehen'in kliniği o kadar zengin şubelere ayrılmamıştı. Memleketin o zamanki hali için daha müfid idi. Fakat dört sene evvel asistanlarımı gönderirken hepsine artık Kraepelin'in servisine gitmeliyiz demiştim.

Kraepelin kliniğinin bir hususiyeti de anti-alkolik oluşudur. Seririyatın içine girer girmez içkiden içtinap ediniz levhası göze çarpar. Seririyatta hastalara alkollü hiçbir ilaç verilmez.

125 Theodor Ziehen (1862-1950): Alman nörolog ve psikiyatrist. Ziehen-Openheim sendromunu tanımlamıştır.

Müessesenin içinde gazoz ihzar edilerek bira ve maden suyu yerine hastalara tevzii edilirdi. Münih'te bu mevsimde tekemmül dersleri namıyla emraz-ı akliye ve asabiyeye ait dersler açılır, bu derslerde sabahın sekizinden akşamın yedisine kadar bir hoca çıkar, diğeri girer. Almanya'nın ne kadar meşhur âlimleri varsa üçer dörder saat konferans verir o seneki bütün terakkiyat öğretilir, bu derslere ecnebi etibba gelir. Budapeşte'den Lizbon'dan Roma'dan tutunuz da New York, Boines Aires'ten gelmiş doktorlar vardır. Hatta hekimlerin çoğu memleketinin profesörleri veya benam-ı etibbasıdır (ünlü hekimleridir). Mesela Liepmann afazi, [Max] Isserlin tedavi-i bi'r-ruh, Rüdün veraset, Kraepelin seririyat-ı akliye ve psikoloji-i experimental, Weiler akseler, Plaut¹²⁶ seroloji, Alzheimer teşrih-i marazi, Broadmann kışr-ı dimağın mimarisinden bahsetmişlerdi... On beş yirmi gün kadar devam eden bu derslerden sonra Bavyera dahilindeki muhtelif bimarhaneler gezilir. Bir de gece ziyafeti yapılır herkes kendi cebinden yemeklerini yer, dağılır. Başımın geçen bir hadiseyi daima hatırlarım: herkes stahlhaus denilen bir lokanta ve gazine birer masa başına oturmuş, bir şey getirtmiş içiyordu ben de Madrid, Lizbon, Budapeşte ve Milano'dan birer doktor arkadaş bulmuş konuşuyordum bir de bira ısmarlamıştım. Birkaç dakika sonra merhum hocam Alzheimer masamıza geldi. Bana ne dedi biliyor musunuz? "Meslektaş efendi, Kraepelin seninle çok alakadardır sık sık senden bahsediyor. Ne bünye, ne sa'yı diyor. Sabahleyin sekizde kliniğe giriyor, çok defa öğle yemeğine de çıkmıyor, gece dokuzda kadar... Ne yorgunluk, ne bir şey... Bu niçin bilir misiniz? Bu Müslüman'dır içki içmiyor ondandır diyordu. Halbuki şimdi senin önünde birayı görse şaşırarak." Ben hemen tashih ettim bira getirtişim şarklılığımdandır. Herkesi taklit ettim, madem ki ayıp değildir bir limonata dedim, birayı yollayıp limonata getirttim. Hakikat on dakika sonra Kraepelin geldi, masaları birer birer ziyarete başladı, bizimkine de misafir oldu, masa arkadaşlarımı Alzheimer takdim etti. Bizim için de Münih'te aylardan beri oturuyor ama zannederim daha bir gün Münih'i görmeyen Türk genci, her gün klinikte dedi. Kraepelin Münih'i giderken üç dört günde görebilir. Bırakınız doya doya çalışsın diye memnuniyet gösterdi. İstanbul'dan uzun uzadıya bahsetti. İstanbul'u ziyaretinde Toptaşı'nı gezmesine müsaade etmemişlerdi, bundan çok müteessirdi. Bereket versin Rum ve Ermeni Bimarhanelerini gezdim de sizin delileriniz hakkında bir fikir aldım dedi. Kraepelin Avrupa'da üç şehri pek beğenmiş: Stokholm, Lizbon, İstanbul... Fakat, diyordu, sokağa çıkmamalı, İstanbul'u denizden seyretmeli. Tabii inkılap yaptığımızı, yakında İstanbul'u Avrupa'nın en güzel şehirleri sırasına sokacağımızı söyledim. Türk inkılabıyla bütün dünya alakadar olduğu ve genç Türkler şarkısı herkesin ağzında gezdiği için benim kadar ümitvar ve temennikâr bulundu. 1916'da tekrar üstadı gördüm klinikte kimse kalmamıştı, birkaç ihtiyar hekim ve bizzat kendisi vizitelere bakıyordu. Hocam Alzheimer ölmüş, Rüdün difteriden yatıyor, Weiler asker olmuştu. Beni odasına kabul etti, uzun uzadıya konuştuk... Şişman üstad oldukça zayıflamış, zaten sade olan kıyafeti büsbütün

126 Felix Plaut (1877-1940): Alman psikiyatrist. Psikiyatri Araştırma Enstitüsü'nün Seroloji Bölümünü yöneten Plaut, özellikle sifilisin psikiyatrik hastalıklarla ilişkisi üzerine çalışmış ve serolojik testler geliştirmiştir.

fakire yakınlaşmış, neşesiz ve meyusdu. Bir doktor kızı olduğunu biliyordum. Harble başka alakası var mı anlamak kastıyla evini sordum teşekkür etti. Şahsen benim mutazarrır olduğum yok, fakat memleketin gençleri hudutta iken, memleket boşalmışken insanda neşe ve huzur mu olur dedi. Hocamın istemeye istemeye açılan sözlerinden anladığım biz zaferi nihaiden eminken yani Romanya Harbi'nin bidayetinde bu Alman profesörü Almanya'nın mağlup olacağını yüzde yüz biliyordu. O zaman tesadüf ettiğim her Alman her Macar alimi de Kraepelin'in fikrindeydi. Ben o zaman Almanların fikri bu diye İstanbul'da söylerken Hindenburg karargâhında şampanya ile ağızları tatlanan ve zafer-i nihai teranesi ile mest olan büyüklerimizin istihzalarına uğramıştım.

Kraepelin'le Wasserburg'daki koloni usulü bimarhaneyi ziyarete gidiyorduk. Gayet neşeli idi, kızı son sınıfta doktor namzeti ile refikası da beraberdi. Kompartmanlar sırf etibbaya tahsis edilmişti. Türk nerede diye bağırdıyorduk buradayım hocam dedim. Weißwurst'un Türkçesi ne dedi, beyaz sucuk dedim. Niçin sorduğunu anlayamadım, meğer gideceğimiz tımarhanenin sucuğu meşhurmuş. Oradaki deliler istihzar edermiş. Maksudı o değildi, lakırdıya vesile bulmaktı. Bana Isar deresinin yanındaki eski tımarhaneyi gösterdi. Şu binayı görüyor musun, belki sizin Toptaşı gibi bir yer... Vaktiyle biz orada çalıştık. Uğraşa uğraşa böyle güzel müesseseler yaptırdık. Memleketini bilirim, sizde henüz bir şey yok. Sen bunları gördükçe ne kadar nevmid ve meftur oluyorsun, bilirim. Çalış, muvaffak olursun dedi. Ah rahmetli hocam, 22 senedir çalışıyorum, kimse az çalışıyorsun diyemez. Fakat ne yapayım ki ben Kraepelin yaratılmamışım. Sen Isar deresinin yanında Forschungsanstalt'e (araştırma enstitüsü) kadar yükseldin. Bense bütün çabalarım rağmen arkama bakıyorum ki bir buğday boyu yürümüşüm.

Kraepelin ne kendisi içer, ne de ailesinden bir ferde içki içirir. Müthiş içki düşmanı bir adamdı. Ömrünün mühim bir kısmını içki mücadelesine hasretmiş. İçkinin zekâ melekeleri, veraset üzerine ne meşum tesirleri olduğunu en âli tecrübelerle ispat eylemiştir. Forel gibi bir alim-i mütebahhir bile Kraepelin ismini müstesna hürmetle tekrar ederdi.

Kraepelin gayet sade, alayışı sevmez bir adamdı. Almanya'da herkese verilen Geheimrat unvanı saray dalkavuklarından olmadığı için Kraepelin'e çok görülmüştü. Cumhuriyet, Geheimrat demiş, ne de olsa kadirşinas muhit... Er geç hürmetini izharda kusur etmiyor. Bütün ciddi alimler gibi teşrifattan azade, en rahat elbise ve ayakkabı ile gezmekten hoşlanır, ekseriya yaya yürür, tam halk seviyesinde bir babacandı. Sokakta kocaman şapkasıyla daha ziyade bir köy hocasına benzerdi. Kısa boylu, biraz sivrice sakallı, oldukça göbekli idi. Fenni mesaisinden uzun uzadıya bahsetmeyeceğim. Yetmişinci sene-i viladiyesini tes'id ederken bütün şakirtleri gibi biz de bunları lisan-ı mahmedtle yad ettik. O, tababet-i ruhiyenin her sahifesini değiştirdi, her bahsine karıştı. Emraz-ı ruhiyeyi bir seririyat ilmi haline koydu. Laboratuvarlarıyla klinikleriyle müsbet bir ilm-i tıp olduğunu tanıttı. Şubemizi felsefe ve metafizikten tamamen sıyırdı. Tecrübe, seririyat ve fennî taharriyat üzerine tesis etti. Ona

kadar bir deli bir akıllı vardı, o vetire-i maraziyeleri gösterdi. Gruplara ayırdı. Daha ilk günden enzarlarını (prognozlarını) öğretti, tedavi usullerini büsbütün değiştirdi. Laboratuvar faaliyetleri Kraepelinle başladı. Allah gani gani rahmet eylesin.

EK II - Fahreddin Kerim Gökay'ın “Şerefli Bir Veda-i İlmî” Yazısı¹²⁷

İstanbul Seririyatı 4, 5 (Eylül 1338/1922): 28-30.

Tıp fakültesi müdaviminine

Tababet-i ruhiye dünyasının münbit ve feyz-nâk tarlasını teşkil eden Münih Enstitüsü, tababet-i ruhiye aleminin ser-firaz kutbu 31 Temmuz [1]922 tarihinde büyük ve muhterem üstadı Kraepelin'in şerefli vedama sahne oldu. Bugün tababet-i ruhiyenin emekdar banisi mevkiini mütevazıane gençliğe terk ediyor idi. Son saate kadar hepimize numune-i imtisal olacak tarzda vazifesine devam eden hocalar hocası, üstadımızın üstadı Kraepelin gençlerin feyzine mâni olurum korkusu ile pek sevdiği kürsüsüne veda etti. Bu kararı geçen sene vermiş idi. Talebesinin ve rüfekasının şiddetli ısrarı ancak bu kararın tatbikini bir sene tehir edebilmiş idi... Hocam Mazhar Osman'dan her vakit kıymetli menkıbe-i ilmiyelerini dinlediğim bu üstadın son Türk tilmizi olmak bahtiyarlığına nailiyetim hayatımın şerefli bir hadisesini teşkil eder. Kraepelin'in hayat-ı tedrisiyeye vedaile bir karn-ı ilmi tarihi (bilimin yüzyıllık bir tarihi) kapanmış oluyor. Fakat öyle bir kapanış ki kurduğu esas, Almanya'nın ekseriyet-i azimesini İsviçre, İtalya, Amerika bilhassa Türkiye'de Raşid Tahsin ve Mazhar Osman mektepleri tarafından takip edilmektedir. Tababet-i ruhiyenin elifbasına başlayan her genç bu mübarek ismi işitmiştir. Hiçbir bahis yoktur ki Kraepelin'in ismini, fikirlerini taşımamın... O pek karanlık olan emraz-ı ruhiyeyi muntazam bir tarzda tasnif etmiş ve emraz-ı akliye mektebinin diğer şubat-ı tıbdan hiçbir suretle farkı olmadığını tesis ettiği seririyatı ve oradaki mesaisi ile ispat etmiştir.

Binaenaleyh bu kadar vasi [ve] devamlı bir inkılab-ı ilmi yapan ve bugün pek dinç olduğu halde kürsüsünü terk eden bu zat hakkında meslektaşları tenvir etmeyi kendime bir vazife telakki ederim. Ve aynı zamanda bu vazifemi yaparken fakülteden kimi bankerlik, kimi murahhaslık, [kimi de] cemiyet reisliği yapmakla hayat-ı ilmiyelerine çoktan veda eden üstadlarımıza bu hadisenin bir ders-i insaf olmasını ve onların da yerlerini elyak (lâyık) olanlara bir an evvel bırakmalarını temenni edeceğim. Çünkü talebelik hayatımda

127 Fahreddin Kerim'in Kraepelin hakkında yazdığı biyografik bilgilerin bir kısmı hatalıdır.

kendilerinden hiç istifade etmediğim bu hocalar milletin artık daha fazla tembelliğe tahammülü kalmadığını bilmelidir. Yağmur var nezle olurum diyerek dersini terk eden, kliniği hastasını ziyaret etmeden şemsiyesi elinde evine dönen, siyasi entrikalar arkasında koşan hocalara artık ilim dünyasında ekmek yoktur ve olamaz. Bu hakikati görmek istemeyenlerin başına bugün değilse yarın gençliğin kuvvetli yumruğu inecektir. Binaenaleyh işi tadında bırakmaları, idare edemedikleri bu yerleri kendi rızaları ile terk etmeleri icap eyler.

1856 tarihinde Mecklenburg'da tevellüt eden Kraepelin, ayrılırken 66 yaşında bulunuyordu. Pek genç yaşında hocalık kürsüsüne çıkan üstad sinninin (yaşının) terakkisine rağmen hiçbir dersini herhangi bir vesile ile terk etmemiş idi. Büyük dershane onun derslerinde daima dolar ve talebesi onun dersinden zengin bir hamûle-i ilmiye ile (ilim yüküyle) ayrılır idi. Haftanın dört gününü öğleye kadar sıra ile erkek ve kadınlar dairesi vizitesi ile geçirir. Hasta başında asistanın izahatını dinler, cep defterine üşenmeden kaydeder, usulî (metodik) bir tarzda hastaları takip ederdi. Bundan maada her gün bir saat arkadaşları ile vakayî-i muhtelif ve bilhassa yeni ilmi taharriyat üzerine ağır münakaşat-ı ilmiyede bulunur ve fazla olarak kliniğin idari işlerini de muntazaman kontrol ederdi.

Vaktin nakit olduğunu darbimesel tarzında her vakit tekrar eden ve bir dakikasını mâlâyânîyata (boş ve saçma şeylere) sarfetmeyen üstad ilmi cereyanların başında bulunmaktan pek haz duyar her yirmi günde bir inikad eden (toplanan) taharriyat-ı ilmiye müessesesi içtimalarını müfid münakaşaları ile şerefendirir idi. Vazife-i meslekiyesini yaparken emraz-ı akliyenin tekessürüne (akıl hastalıklarının toplumda artmasına) mâni olmak için vaki içtimai tedbirler alınması hususunda mücadele eder, bilhassa alkolün men-i tevessüü için geceli gündüzlü konferanslar, risaleler, cemiyetler kongreler ile çalışır idi. Bu sene bile yirmi yaşında bir genç gibi çalak (çevik) ve neşeli seririyatta dolaşan Kraepelin'in hayatı hep çetin mesai ile doludur.

1880 senesinde 24 yaşında iken Würzburg Darülfünunu'ndan doktorluğunu alıyor ve asistanlık hayatını geçirdikten sonra 1886 senesinde Rusya Dorpat Darülfünunu'nda Ordinar[yus] Profesör oluyor orada yorulmaz mesaisi ile kendisini tanıttıktan sonra 1891'de profesörlükle Heidelberg'e ve 1903'de Münih kürsüsüne nakledilir. Ve son senelerde Geheimratlık paye-i âlisini alıyor. Ne şerefli bir hayattır ki kendi talebeleri bugün müderrislik kürsüsünde irfan ocaklarında çalışıyorlar. Cümle-i asabiye teşrih-i marazisinin aliheleri (ilahesi) makamında olan hocam Mazhar Osman'nın hocası Alzheimer ile yine genç yaşında hazin bir surette vefat eden Nissl, bugünkü Spielmeier, Tübingen seririyat hocası [Robert] Gaupp, Heidelberg'de [Karl] Wilmanns¹²⁸, Hamburg'da Weyngandt, Kolonya'da (Köln'de) [Gustav] Aschaffenburg, Marburg'da [Paul] Schenk isimdeki müderrisler kendi talebesi olduğu gibi layuad ve layehsa denilecek derecede doçent ve

128 Karl Wilmanns (1873-1945) Alman psikiyatrist, Heidelberg Psikopatoloji Okulu'nun kurucusudur.

sertabip talebeleri vardır. Bunların hepsi üstatlarının eserini takip etmekte ve şubemize kıymetli eserler bırakmaktadır.

Kraepelin bizim fakülte hocalarının pek kaçındıkları kitap yazmaktan çekinmemiş, zengin bir kütüphane-i ilmi tesis etmiştir. Mütahassıslar için dört cilt talebeye klinik dersleri yine iki cilt talebeye klasik kitap yazmış, psikoloji ve klinik üzerine birçok risaleler neşretmiştir. Geçen sene bile kitaplarının yeni tabını bastırmıştır. Bugün çalıştığım klinik binası dünyanın en asri bir seririyatıdır, ki Kraepelin'in eser-i himmetidir. Bu güzel binada çalışanların refah-ı içtimailerini ve maişet-i hayatiyelerini de temin etmek için 1918 senesi Nisanında Forschungsanstalt (araştırma enstitüsü) denilen müessesesi-i ilmiyeyi tesis etmiştir ki bugün tedris-i hayatından çekilirken o müesseseyi bırakmıyor ve psikoloji laboratuvarında kendi hesabına ilmi taharriyat ve tettebbuatına fahri devam ediyor, bu müessesesi sayesinde fazla asistan çalışıyor hocalar eserlerini muntazaman neşrediyor, laboratuvarlar işliyor. Tarz-ı mesaiyi ayrı bir makalemde uzun uzadıya tafsilen beyan edeceğim. Yalnız şuracıkta yine bizim minder erkanına hitap etmekten kendimi alamayacağım bir mesele varsa burada binlerce liralar sarfedilirken tesis edilen ve yaşatılmak istenilen bu müesseseyi biz köhne Toptaşımızda muhterem üstadımın yüce himmeti ile aynen tesis etmiş ve kendi yağımızla kavrularak ilmi mesaimizi ilerlemede bulmuş idik. Âcibâne maksad ile bizim bu samimi mesaimiz çiğnendi, hâlâ ne cahilâne vicdansız bir inatla bu hatâ tamir edilmiyor, hakikat her vakit acı da olsa hakikattir. Şunu söyleyeyim ki burada milletimin iftiharını mücib olacak surette ve hiç acemilik duymaksızın klinikte çalışıyoruz. Ve en yeni hadisat-ı ilmiye üzerinde serbestçe münakaşa yapıyoruz. Bunu ancak Toptaşı mektebine ve hocasına medyunuz. Bu ve bu vukufumuz (tefahür addedilmesin) Almanları hayrete düşürüyor. Ve müessesemiz hakkında alâkadarâne – sualler soruyor ve Türkiye’de tababet-i ruhiye[nin] bu derece terakki ettiğine şaşıyorlar. Ben bütün suallerine cevap verirken sıkılıyorum, yapılmış bir mektebin yıkıldığını söylemeye utanıyorum. Acaba sıhhi[ye] erkanımız sırf ihtirasları yüzünden yaptıkları bu ilmi cinayetten dolayı zerre kadar vicdan azabı duymuyorlar mı? İlme cehli, faaliyete aczi, azme meskeneti (miskinliği) tercih etmekten utanmıyorlar mı? Toptaşı bir mektep olamaz, fakültemiz düşünsün diyen erkan-ı sıhhiye sıkılmayacak mı? Kanun-u ictimailerini, pedagoji usullerini hazırlayan tababet-i ruhiyenin her şube-i tıp gibi memleketimizdeki talihsizliğine hâlâ âlem-i tıbbımız, hele kendilerinden pek çok şey umduğumuz gençlerimiz itiraz seslerini yükseltmeyecek mi? Bizde de seririyatını talebesini düşünen hocalar işbaşına geçmeyecek mi? Bu topraklarda ilim barınamayacak mı? Artık intibah ve teceddüt saatleri çalmadı mı? Bu zulmet (karanlık) ve rüya ne vakte kadar devam edecek?

İşte bu tariflerime vesile addettiğim taharriyat-ı ilmiye müessesesi, sırf Kraepelin'in eser-i dehasıdır. O eser ölmez. Çünkü şahısla kaim değildir. Üstadın son dersi münasebetile talebe tarafından pek muazzam bir räsime-i ihtifaliye (anma töreni) yapılmış idi. Büyük salon koridorlarına varıncaya kadar talebe ve erkan-ı tıp tarafından dolmuş idi. Ön sırada

üstadın halefi olacak Leipzig hocası Prof. [Oswald] Bumke bir talebe tevazuu ile oturuyor idi. Bumke'nin yanı başında tıp fakültesi reisi cerrahi müderrisi Sauerbruch ile dahiliye alimlerinden Müller ve Romberg, Rüdin, Plaut, Spielmeier sıraları işgal ediyorlar idi. Tam saatinde Kraepelin dersine geldi, hastalarını takdim etti, takririni bitirdi, talebe cemiyeti reisi yüksek ve heyecanlı sesiyle talebenin minnet ve şükranla elini öptüğünü söyledi kıymetli bir tablo ile buket takdim etti. Diğer taraftan asistanlar namına klinik sertabibi hocalarının ayrılığından duydukları teessürü uzun uzadıya izah ettikten sonra meclis-i müderrisin reisi fakülte namına Kraepelin'in henüz çalışabilecek bir sinde (yaşta) ayrılmasından mütevellit teessüratı izah etti. Ve kendilerine uzun ömür ve sıhhat ü afiyet temenni ederek elini sıkı, her taraf heyecan içinde idi. Medid alkışlar fasılasız devam ediyor idi. Ön sırada asistanlar arasında mütevazıane mevki-i alisini işgal eden Kraepelin'in kerime-i hayrülhalefi Dr. Madam Schmidt'in gözlerinde teessür ve sevinç yaşları görülüyor idi. Bu esnada Kraepelin derin bir soğuk kanlılıkla gösterilen teveccühata teşekkürler etti. Kendisinin bu yaşında ayrılmaya muvaffak olduğundan ve herkesi bıktırmadan kürsüye veda ettiğinden duyduğu zevki anlattı, ve pek kat'i sözlerle 'Benim için ne felaket olacaktı ki ihtiyarlığım rağmen derse devam edecektim, benden talebe istifade edemeyecekti. Fakat bunu ben anlamadan yine derse devam edecektim.' dedi. Kendi hayatını biraz nakletti. Ve gençliğin zinde bir vücutla metinane çalışması lüzumunu izah etti. Pek uzun süren alkışlar arasında salondan ayrıldı. Saat biri on geçiyordu. İlmi samimiyeti halef ve selefin yekdiğerine karşı ibraz ettiği muhabbet ve hürmet-i mütekeleyi bir de memleketimizdeki inhisar-ı ilmiyi düşünerek müteessirane ağlayarak klinikten çıktım.

Ümid ederim ki, genç arkadaşlarım artık ilmi inhisara isyan ederler ve bizde de asri, ilmi bir fakülte doğar.

Şu pek mühim hikâyeyi de yine karilerimin enzar-ı ibtisarına vaz etmekten kendimi alamayacağım. Son günü olması ve İtalya'ya azimeti dolayısıyla üstad Kraepelin'e veda ve teşekkür ediyordum. Söz memleketimiz tababet-i ruhiyesine intikal etti. Kendisinin bundan bilmem kaç sene evvel İstanbul'u ziyaret ettiğini, Ermeni, Rum, Fransız Bimarhanelerinde tedkikat-ı ilmiyede bulunduğunu fakat Toptaşı'nda gezmeye bile müsaade etmediklerini söylediği zaman hicabımdan yerlere geçtim. Bu zihniyetteki adamların hâlâ hortlak bir surette yaşadığını nasıl söyleyebilir idim. İstanbul'da da kendisinin usul-i ilmisi takip edildiğini ve bilhassa hocam Mazhar Osman'ın tamamen Kraepelin mektebinde yürüdüğünü anlattım, tevillerle meseleyi kapattım. Şimdi bu hikâye karşısında hüküm ve muhakemeyi siz veriniz.

Teşekkür: Yazarlar, Max-Planck-Institut für Psychiatrie bünyesinde bulunan Tarih Arşivi'nde (Münih) araştırma sürecinde arşive erişim ve mektupların birer kopyasının temini konusunda yardımcı olan, soruları büyük nezaket ile cevaplayan Kraepelin uzmanı iki psikiyatri tarihçisi, sevgili Wolfgang Burgmair ve Matthias Weber'e; Osmanlıca metinlerin çeviriyazısında ve kaynak temininde yardımcı olan sevgili Cem Hakan Başaran'a teşekkür ederler.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: The authors would like to express their sincere gratitude to Messrs. Wolfgang Burgmair and Matthias Weber, historians of psychiatry and Kraepelin experts, for their guidance in accessing the historical archives of the Max-Planck-Institut für Psychiatrie, for providing them with copies of correspondence, and their courtesy to respond to authors queries. Thanks are also owed to our dear colleague Cem Hakan Başaran for the provision and transcription of relevant Ottoman-Turkish texts.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

Max-Planck-Institut für Psychiatrie, Historisches Archiv, Münih.

Tartu Üniversitesi Kütüphanesi Fotoğraf Koleksiyonu, Tartu.

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

Adasal, Rasim. “Toptaşı’ndan Bakırköy’e.” *Bakırköy’de 50 Yıl*, editör Faruk Bayülkem içinde 118-121. İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977.

Aksel, İhsan Şükrü. *Psikiyatri Ders Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1945.

Arkonaç, Oğuz. *Psikiyatrik Semptomlar ve Sendromlar*. İstanbul: Bakırköy Akıl Hastanesi Vakfı, 1983.

Artvinli, Fatih. “Deliliğin Aynası: Osmanlı’dan Günümüze Ruhsal Bozuklukların Toplumsal ve Tıbbi Sınıflandırması.” *Klinik Psikoloji: Bilim ve Uygulama*, editörler Mehmet Eskin, Çiğdem G. Dereboy ve Nuray Karancı içinde 317-338. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2020.

Artvinli, Fatih. “Osmanlı Devleti’nde Adli Psikiyatri: Dr. Luigi Mongeri’nin Raporları, Tespitleri ve Bir Vaka Örneği.” *Kebikeç* 47 (2019): 233-268.

Artvinli, Fatih. “Pinel of Istanbul: Dr Luigi Mongeri (1815–82) and the Birth of Modern Psychiatry in the Ottoman Empire.” *History of Psychiatry* 29, 4 (2018): 424-437.

Artvinli, Fatih. “Toptaşı Bimarhanesi Sertabibi Dr. Avram de Castro: Bir Biyo-bibliyografi.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 13, 2 (2012): 85-97.

Artvinli, Fatih. *Delilik, Siyaset ve Toplum: Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)*, 3. bs. İstanbul: Telemak, 2013.

Artvinli, Fatih. “More than a Disease: The History of General Paralysis of the Insane in Turkey.” *Journal of the History of the Neurosciences* 23, 2 (2014): 127-139.

Artvinli, Fatih, Şahap Erkoç ve Fulya Kardeş. “Two Branches of the Same Tree: A Brief History of Turkish Neuropsychiatric Society (1914-2016).” *Archives of Neuropsychiatry* 54, 4 (2017): 364-371.

Artvinli, Fatih ve Şeref Etker. “Bimarhaneler ve Mecanin Yönetimi: İki Taslak ve Süregelen Tartışma.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 9, 2 (2013): 1-40.

Artvinli, Fatih, Merve Kardelen Bilir Uslu, “On a Long, Narrow Road: The Mental Health Law in Turkey.” *International Journal of Law and Psychiatry* 86 (2023): 101845.

Aydın, Zuhâl. “Raşid Tahsin’in Berlin’de Yapılan IV. Uluslararası Akliye ve Asabiye Kongresi’nde Sunduğu Bildiri.” *Yeni Symposium* 37 (1999): 29-32.

Aykut, Ebru. “Herculine Barbin, “Hüviyet” ve Osmanlı’nın Tardieu’sü Doktor İbrahim Şevki.” *Herculine Barbin, Nam-ı diğer Alexina B.*, çeviri Sezin Boyabatlı, transliterasyon Ebru Aykut içinde 229–252. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.

- Başaran, Cem Hakan. "Prof. Tbp. Mirliva Julius Wieting Tarafından Yazılan "Gülhane Hakkında Üçüncü Lâyiha" Adlı Eserin Çeviri Yazısı." *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 24 (2018): 53-81.
- Berrios German E. ve Renate Hauser. "The Early Development of Kraepelin's Ideas on Classification: a Conceptual History." *Psychological Medicine* 18 (1988): 813-821.
- Cimilli, Can ve Levent Küey. "Türkiye Psikiyatri Derneği ve Psikiyatri Topluluğunun Uluslararası İlişkileri." *Türkiye'de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği* içinde 75-82. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği, 2010.
- Comptom Wilson M. ve Samuel B. Guze. "The neo-Kraepelinian Revolution in Psychiatric Diagnosis." *European Archive of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 245 (1995): 196-201.
- Decker, Hannah S. "How Kraepelinian was Kraepelin? How Kraepelinian are the neo-Kraepelinians? -from Emil Kraepelin to DSM-III." *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 337-360.
- Dölen, Emre. *Türkiye Üniversite Tarihi I, Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863- 1922*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Engstrom, Eric J. "On the Question of Degeneration by Emil Kraepelin (1908)." *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 389-04.
- Engstrom, Eric J. "Kraepelin, Social Section." *A History of Clinical Psychiatry: The Origin and History of Psychiatric Disorders*, editörler German E. Berrios ve Roy Porter içinde 292-301. London & New Brunswick, NJ: Athlone Press, 1995.
- Engstrom, Eric J. *Clinical Psychiatry in Imperial Germany: A History of Psychiatric Practice*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.
- Engstrom, Eric J., Matthias M. Weber ve Wolfgang Burgmair. "Emil Wilhelm Magnus Georg Kraepelin (1856-1926)." *The American Journal of Psychiatry* 163, 10 (2006): 1710.
- Erkoç, Şahap. "Mazhar Osman ve Alzheimer." *Artimento* 1 (1999): 68-71.
- Erkoç, Şahap. "Mazhar Osman ve Türk Psikiyatrisi." *Mazhar Osman ve Dönemi Mecnunları Mekanları Dostları*, editörler Şahap Erkoç ve Olcay Yazıcı içinde 3-4. İstanbul: Argos İletişim Hizmetleri, 2006.
- Erkoç, Şahap. "Türkiye'de Modern Psikiyatrinin Başlangıcı ve Avni Mahmud'un *Muhtasar Emraz-ı Akliye* kitabı." *3P Dergisi* 9, 1 (2001): 123-126.
- Erkoç, Şahap ve Fatih Artvinli. "Osmanlı Devleti'nde Modern Psikiyatrinin Öncüsü: Dr. Luigi Mongeri." *Hayat Sağlık* 4 (2011): 58-61.
- Erkoç, Şahap ve Fatih Artvinli. "Yabancılaşmak mı Delirmek mi? Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram: Alienation." *Psikeart* sayı 17 (2011): 7-11.
- Erkoç, Şahap ve Tarık Kutlar. "Uluslararası Bir Kongrede Sunulan İlk Türk Psikiyatri Bildirisi: 'Türkiye'de Ruh Hastalıkları ve Psikiyatri'." *3P Dergisi* 9, 2 (2001): 295-304.
- Erkoç, Şahap ve Tarık Kutlar. "76 Yıl Önce Kraepelin'e Armağan Olarak Yayınlanmış Tarihi Bir Yazı: Türkiye'de Psikiyatrinin Tarihçesi." *Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 11 (2003): 177-183.
- "Etibba-i Fahriyeden Emraz-i Akliye ve Asabiye Mütihazası Kolağası Raşid Tahsin Efendinin Terceme-i Hali." *Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi İstatistik Risalesi*, İkinci Sene. Dersaadet, 1317.
- Fahreddin Kerim [Gökay]. "Kraepelin'in Yetmişinci Yıl Dönümü Münasebetiyle Dediklerim." *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926):1106-1110.
- Fahreddin Kerim [Gökay]. "Şerefli bir Vedâ'-ı İlmî." *İstanbul Seririyatı* 3, 5 (1922): 28-30.
- Fahreddin Kerim [Gökay]. *Ruh Hastalıkları*, 2. Baskı. İstanbul: Kader Matbaası, 1928.

- Fahredden Kerim [Gökay]. “Bakırköy Sinir ve Akıl Hastalıkları Hastanesi’nin 50. Yılı Dolayısıyla Tarihi Günlere Bakış.” *Bakırköy’de 50 Yıl*, editör Faruk Bayülkem içinde 98-105. İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977.
- Feighner, John, Eli Robins, Samule B. Guze, Robert A. Woodruff, George Winokur, ve Rodrigo Munoz. “Diagnostic Criteria for Use in Psychiatric Research.” *Archives of General Psychiatry* 26,1 (1972): 57-63.
- Gerhard, Uwe-Jens. “Theodor Ziehen (1862-1950).” *American Journal of Psychiatry* 161/8 (2004): 1369.
- Gözütok, Tarık Tuna. “İlk Türkçe Psikiyatri Tarihi: Avni Mahmud’un *Muhtasar Emrâz-ı Akliyye* Kitabının İlk Bölümü.” *Dört Öge* 7, 14 (2018): 177-210.
- Hippius, Hans, Hans-Jürgen Möller, Norbert Müller, ve Gabriele Neundörfer. *Die psychiatrische Klinik der Universität München, 1904-2004*. Heidelberg, Springer Medizin Verlag, 2005.
- Hirschmüller, Albrecht. “The Development of Psychiatry and Neurology in the Nineteenth Century.” *History of Psychiatry* 10, 40 (1999): 395-423.
- Hoff, Paul. “The Kraepelinian Tradition.” *Dialogues in Clinical Neuroscience* 17, 1 (2015): 31-41.
- Hoff, Paul. “Ludwig Binswanger (1852-1929).” *American Journal of Psychiatry* 159, 4 (2002): 538.
- Holdorff, Bernd. “Founding Years of Clinical Neurology in Berlin Until 1933.” *Journal of the History of the Neurosciences* 13, 3 (2014): 223-238.
- Hüseyin Hulki. “Fünun ve Edebiyat: İntihar ve Fikr-i İntiharın Sirayeti.” *Mizan* 19, 30 Cemaziyelevvel 1304 (24 Şubat 1887).
- İhsan Şükrü [Aksel]. “Münih’de Taharriyat-ı İlmiye Müessesinin Sene-i Devriyesi.” *İstanbul Seririyatı* 3, 4 (1922): 19-22.
- İhsan Şükrü [Aksel]. “Kraepelin için.” *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1110-1111.
- İhsan Şükrü [Aksel] ve Fahredden Kerim [Gökay]. “Die Geschichte der Psychiatrie in der Türkei.” *Zeitschrift für Psychiatrie und Psychisch-Gerichtliche Medizin* 48 (1926): 403-407.
- İzzeddin Şadan [Biril]. “Hatırat.” *Bakırköy’de 50 Yıl* içinde 130-136. İstanbul: İstanbul Matbaa Meslek Lisesi, 1977).
- İzzeddin Şadan [Biril]. “Dr. Raşit Tahsin Öldü- Ölülere Ancak Hakikati Borçluyuz.” *Yeni Adam* 115 (1936): 5.
- Jablensky, Assen. “Kraepelin’s Legacy: Paradigm or Pitfall for Modern Psychiatry?.” *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience* 245, 4-5(1995): 186-188.
- Jablensky, Assen. “Living in a Kraepelinian World: Kraepelin’s Impact on Modern Psychiatry.” *History of Psychiatry* 18, 3 (2007): 381-388
- Joseph, Jay ve Norbert A. Wetzel. “Ernst Rüdin: Hitler’s Racial Hygiene Mastermind.” *Journal of the History of Biology* 46, 1 (2013): 1-30.
- Koptagel-İlal, Günsel. “Son 100 Yılda Türkiye’de Genel Çizgileriyle Psikiyatri ve Psikosomatik Hekimliğin Gelişimi.” *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi – Özel Ek Sayı* 12 (Temmuz 1981): 355-372.
- Köknel, Özcan. “1900-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Psikiyatri.” *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği* içinde 329-343. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği, 2010.
- Kraepelin, Emil. *Compendium der Psychiatrie. Zum Gebrauche für Studierende und Aerzte*. Leipzig: A. Abel, 1883.
- Kraepelin, Emil. *Einführung in die Psychiatrische Klinik*. Leipzig: Verlag von Johann Ambrosius Barth, 1916.

- Kraepelin, Emil. *Memoirs*, editör H. Hippus. Berlin: Springer-Verlag, 1987.
- Kraepelin, Emil. *Briefe und Dokumente II: 1876-1926*, editörler Wolfgang Burgmair, Eric J. Engstrom, ve Matthias M. Weber. München: Belleville, 2019.
- Mahmud, Avni. *Muhtasar Emraz-ı Akliye*. İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1326 (1910).
- Marmara, Rinaldo. *Osmanlı Hoşgörüsünün Tanığı Lape Hastanesi (1858-2008)*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yayını, 2009.
- Mazhar Osman [Uzman]. “Kraepelin Öldü.” *İstanbul Seririyatı* 8, 7 (1926): 307-313.
- Mazhar Osman [Uzman]. “Kraepelin.” *İstanbul Seririyatı* 7, 11 (1926): 1103-1106.
- Mazhar Osman [Uzman]. *Akl Hastalıkları*, 2. bs. İstanbul: Kader Matbaası, 1935.
- Mazhar Osman [Uzman]. *Tababet-i Ruhîye*, 3.bs. İstanbul: Kader Basımevi, 1941.
- Mongeri [Jun.], Luigi. “Die Aetiologie und die Behandlung der Puerperalpsychosen.” *Allgemeine Zeitschrift für Psychiatrie und psychisch-gerichtliche Medicin* 57, 2-3 (1900): 397-400.
- Mongeri [Jun.], Luigi. *Patologia speciale delle malattie mentali, con sommarie considerazioni medico legali per gli studenti, medici pratici e giuristi*. Milano: U. Hoepli, 1907.
- “Necrologie.” *Archivio Italiano Per Le Malattie Nervose E Mentali, Rivista sperimentale di freniatria e medicina legale delle alienazioni mentali, organo della Società freniatrica Italiana*, 49 (1912): 279.
- Palm, Ulrich ve Hans-Jürgen Möller. “Reception of Kraepelin’s Ideas 1900-1960.” *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 65, 4 (2011): 318-325.
- Raschid Tahsin Bëy [Tuğsavul]. “Die Geisteskrankheiten und die Psychiatrie in der Türkei.” *IV. Internationaler Kongress zur Fürsorge für Geistesranke, Berlin Oktober 1910* içinde 510-519. Berlin: Halle a. S. Carl Marhold Verlagsbuchhandlung, 1911.
- Raşid Tahsin [Tuğsavul]. *Berlin Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi*. İstanbul: Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1910.
- Raşid Tahsin [Tuğsavul]. *Seririyat-ı Akliye Dersleri*. İstanbul: Arşak Garoyan Matbaası, 1336 (1920).
- Raşit Tahsin [Tuğsavul]. *Berlin Emraz-ı Akliye ve Asabiye Kongresi*, yayına hazırlayan Ahmet Umud Hacifevzioğlu, çeviren Betül Ünal. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2020.
- Sanders, James L. “A Distinct Language and a Historic Pendulum: The Evolution of the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders.” *Archives of Psychiatric Nursing* 25, 6 (2011): 394-403.
- Shorter, Edward. *A Historical Dictionary of Psychiatry*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Shorter, Edward. *A History of Psychiatry from the Era of the Asylum to the Age of the Prozac*. New York: John Wiley&Sons, Inc., 1997.
- Sorias, Soli. “Bilimsel Devrimler ve Yeni Kraepelincilik.” *Klinik Psikiyatri Dergisi* 14 (2011): 51-58.
- Soyubol, Kutluğhan. “Turkey Psychoanalyzed, Psychoanalysis Turkified: The Case of İzzettin Şadan.” *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* 38, 1 (2018): 57-72.
- Şehiraltı, Mine. “Raşid Tahsin [Tuğsavul]un “Seririyat-ı Akliye Dersleri” Adlı Kitabına Göre Akl Hastalıkları.” *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı 7 (2001): 35-44.
- Taşkiran, Nimet. “Türkiye Hizmetinde Büyük Bir Hekim, Süleymaniye Bimârhanesinin Son Toptaşı’nın İlk Başhekimi Louis Mongeri.” *Haseki Tıp Bülteni* 11, 1 (1973): 1-18.

- Unat, Ekrem Kadri. "Müderri Dr. Raşit Tahsin Tuğsavul." *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi için Anma Töreni Kitabı*, editör Ekrem Kadri Unat içinde 20-24. İstanbul: Türk Tıp Tarihi Kurumu, 1986.
- Volkan, Vamık D. "Turkey." *World History of Psychiatry*, editör John G. Howells içinde 383-399. New York: Brunner/Mazel, 1975.
- Yıldız, Mustafa. "Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı DSM-5'in Türkçe Çevirisi Üzerine." *Türk Psikiyatri Dergisi* 25, 3 (2014): 218-21.
- Weber, M. Matthias. "Ernst Rüdin, 1874-1952: A German Psychiatrist and Geneticist." *American Journal of Medical Genetics* 67, 4 (1996): 323-331.

Tezler / Theses

- Fleckner Uta. "Emanuel Mendel (1839–1907): Leben und Werk eines Psychiaters im Deutschland der Jahrhundertwende." Doktora tezi, Freie Universität Berlin, 1994.

Elektronik Kaynaklar / Electronical Sources

- Psychiatrische Klinik des Sächsischen Fachkrankenhauses für Psychiatrie und Neurologie Altscherbitz. Erişim 11 Mart 2023. https://www.skhltscherbitz.sachsen.de/fileadmin/user_upload/altscherbitz/pdf/Flyer/Komprimiert_Grau_Psychiatriebroschuere_Aktualisierung_2020_-_05-03-2020_PanoramabildV2.pdf